

Versnelling van de ontwikkeling van TTF en de groothandelsmarkt voor gas

NMa/DTe
September 2007

Samenvatting

Versnellen van de ontwikkeling van TTF en de werking van de groothandelsmarkt gas in het algemeen is noodzakelijk en mogelijk. Door het wegnemen van barrières in onder andere (detail-) regelgeving en door de manier van zakendoen op de laagcalorische markt te veranderen, kan op korte termijn structurele progressie worden geboekt. Op de middellange en langere termijn bieden investeringen en het internationaliseringproces uitkomst. Zo worden door inspanningen van marktpartijen, GTS en de overheid de leveringszekerheid en de marktwerking versterkt.

Het belang van een goed werkend TTF

Een goed werkende groothandelsmarkt voor gas draagt bij aan de leveringszekerheid in Nederland en aan daadwerkelijke keuzevrijheid en efficiënte prijzen voor afnemers. Goed werkende marktplaatsen trekken gas aan, omdat verkopers erop kunnen vertrouwen dat zij afnemers kunnen vinden. Andersom maakt een goed werkende marktplaats waar vragers en aanbieders elkaar makkelijk kunnen vinden, het aanbod van gas toegankelijk voor alle – ook de kleinere – vragers. Als er voldoende gas en gasgerelateerde diensten in voldoende diverse producten wordt verhandeld, kunnen energiebedrijven zich van elkaar onderscheiden door de keuzes die ze maken ten aanzien van hun inkoopbeleid, de bestemming van het gas en hun klantenportfolio. Wie dit spel goed speelt kan zijn klanten betere prijzen aanbieden; zo kan prijsconcurrentie op de leveringsmarkt voor gas ontstaan. Een goed werkende marktplaats bevordert zo leveringszekerheid en keuzevrijheid; de Nederlandse marktplaats TTF is andersom ook een graadmeter van de marktwerking van de gehele groothandelsmarkt.

TTF heeft een spilfunctie in de ambitie van “Nederland gasrotonde”. TTF kan mogelijk maken dat Nederland een Noordwest Europees handelscentrum wordt voor gas en gasgerelateerde diensten zoals flexibiliteit. Op deze wijze wordt optimaal waarde toegevoegd aan het gas dat door Nederland stroomt.

Toekomstbeeld voor TTF

TTF vervult als centrum van de gasrotonde in de toekomst een aantal functies. Ten eerste wordt het gebruikt als in- en verkoopplaats voor gas. Het gaat dan om een breed spectrum producten: van bilaterale handel jaren vooruit tot aan beurshandel op de leveringsdag zelf. Ten tweede gebruiken energiebedrijven de handel op TTF om hun portfolio te optimaliseren en pure handel te drijven; hierdoor kunnen de fysieke middelen zoals gasopslagen optimaal worden ingezet. Als derde bundelt TTF vraag en aanbod van flexibiliteit, zodat leveranciers tegen efficiënte kosten het gas op het juiste moment aan hun klanten kunnen leveren. Ook maakt TTF mogelijk dat de kosten van het in balans houden van het net – zowel voor groothandelaren als voor het systeem als geheel – beheersbaar zijn. Als laatste kan een goed werkend TTF betrouwbare prijssignalen geven, en zo bijdragen aan een gezonde basis voor investeringen.

De internationale gasmarkt werkt met hoogcalorisch gas. De meerderheid van het binnenlands verbruik, waaronder huishoudelijk verbruik, bestaat echter uit laagcalorisch gas. De hoofdmoot van dit gas komt uit Groningen, al wordt er ook gebruik gemaakt van geconverteerd hoogcalorisch gas. Wij constateren echter dat de komende jaren de binnenlandse laagcalorische markt maar beperkt kan meeprofiten van de (hoogcalorische) gasronde. TTF zal voor specifiek de laagcalorische markt voornamelijk een rol spelen in de levering van gas en flexibiliteit.

Situatie vandaag

De functies van TTF als centrum van de gasronde en als laagcalorisch leverpunt komen nog onvoldoende uit de verf. Wat betreft de binnenlandse laagcalorische markt bereikt maar 1% van het laagcalorische gas TTF. Als oorzaken worden genoemd een gebrek aan beschikbare kwaliteitsconversie, een gebrek aan beschikbare (seizoens-)flexibiliteit en het feit dat het meeste laagcalorische gas niet op TTF maar direct op het regionale net wordt geleverd zonder goede mogelijkheden tot herverhandeling of wijziging van bestemming. De gebrekkige marktwerking op de laagcalorische groothandelsmarkt leidt in de praktijk tot een gebrek aan prijsconcurrentie tussen leveranciers aan huishoudens.

Wat betreft de "gasronde" constateren wij dat ongeveer 10% van het hoogcalorisch gas dat door Nederland stroomt, TTF bereikt. Hoewel dit percentage jaarlijks stijgt, is verdere verbetering noodzakelijk. Zo kunnen groothandelaren TTF nog niet gebruiken om te balanceren, is er onvoldoende flexibiliteit beschikbaar, en wordt de internationale handel en levering gehinderd door een gebrek aan beschikbare transportcapaciteit, onvoldoende transparantie en ingewikkelde regels die niet aansluiten bij buurlanden.

Actie op de gesignaleerde knelpunten is nodig en mogelijk. Waar op de langere termijn investeringen uitkomst bieden, kan en moet er op de korte termijn veel verbeteren in de "regels van het spel". Waar problemen ontstaan door de (detail-) inrichting van de markt en niet door een fysiek gebrek, zijn fysieke oplossingen zoals investeringen vaak onevenredig duur en tijdrovend.

Benodigde acties: binnenlandse laagcalorische markt

Met name op de binnenlandse laagcalorische markt kan grote progressie worden geboekt zonder te hoeven wachten op additionele investeringen. Ten eerste moet het tekort aan kwaliteitsconversie worden opgelost. Dit is in de huidige situatie een contractueel tekort: het portfolio van GasTerra bepaalt in hoge mate zowel de vraag als het aanbod van kwaliteitsconversie. Als GTS een contractuele afspraak kan maken met GasTerra, dan kan GTS de conversiebalans "achter de schermen" beheersen. Groothandelaren hoeven conversiecapaciteit dan niet te boeken en zich geen zorgen te maken over de beschikbaarheid ervan. Mochten GTS en GasTerra niet zelfstandig tot een akkoord komen, dan moet overwogen worden deze partijen verplichtingen op te leggen.

Ten tweede moet er meer Groningergas, inclusief flexibiliteit, TTF bereiken. Hiervoor is een pakket structurele maatregelen nodig, dat in zijn geheel de marktwerking op de laagcalorische markt een impuls geeft:

- De overdracht van gas kan op TTF geschieden, als de leverancier aan kleinverbruikers balansverantwoordelijk wordt voor deze kleinverbruikers;
- Een meer modulaire manier van zakendoen, met meer gestandaardiseerde (raam-)contracten, verhoogt de verhandelbaarheid van laagcalorisch gas en flexibiliteit;
- Mits en zolang GasTerra dominant is, zou er een goede voorziening voor geschilbeslechting moeten komen tussen GasTerra en haar klanten.

Een alternatief voor de "meer modulaire manier van zakendoen" zou zijn om nadere regels te stellen aan de volumes die GasTerra in diverse producten op TTF aanbiedt, en van GasTerra te eisen dat zij prijsvolger is op TTF. Ook deze constructie is conditioneel en zou alleen van kracht zijn mits en zolang GasTerra dominant is.

Op de middellange termijn zijn extra investeringen in (seizoens-)opslag en kwaliteitsconversie gewenst. Hiervoor is een goed investeringsklimaat nodig.

Benodigde acties: "gasrotonde"

Om de ontwikkeling van de "gasrotonde" te versnellen, zijn ook nadere acties nodig. Het gaat dan om maatregelen die het mogelijk maken de markt te laten werken met een minimum aan regulering.

Op de korte termijn moet met name het balanceringsregime, inclusief de beschikbaarheid van de informatie die groothandelaren nodig hebben (stuurinformatie en de "linepack monitor"), worden aangepakt. Het resultaat hiervan moet zijn dat de kosten van onbalans voor groothandelaren beheersbaar zijn, en dat zij zelf actief kunnen bijdragen aan het beheersen van de balans in het gehele netwerk. Ook de kredietrisico's van onbalans kunnen worden beperkt. De transparantie over de benutting van de infrastructuur is recent verbeterd, maar hier is een vinger aan de pols nog steeds duidelijk nodig.

Op een termijn van 2-3 jaar kunnen de transport procedures in de verschillende Noordwest Europese landen beter op elkaar worden afgestemd. Dit vergemakkelijkt grensoverschrijdende handel en transport en verbetert zo de verbindingen met omringende marktplaatsen. Ook kan op deze termijn de allocatie van anders ongebruikte importcapaciteit worden verbeterd, zodat er meer grensoverschrijdende handel op de korte termijn kan plaatsvinden.

Op de langere termijn bieden extra investeringen in importcapaciteit en LNG aanlanding uitkomst, die nu in gang (moeten) worden gezet. Ook is het wenselijk dat de bestaande verbindingen met de Engelse en Belgische marktplaatsen verbeteren, door ervoor te zorgen dat de verbindingen in beide richtingen (import en export) kunnen worden gebruikt.

Rol van de overheid

Het uitvoeren van dit gehele actieplan vergt inspanningen van marktpartijen (waarvan GasTerra in het bijzonder), GTS, en de overheid. NMa/DTe zal haar bevoegdheid in het vaststellen van de technische codes aanwenden om veranderingen mogelijk te maken waar dit kan, en daarbij prioriteit geven aan het balanceringsregime in brede zin en kwaliteitsconversie. Ook zal NMa/DTe zich in het Gas Regional Initiative blijven inzetten voor de internationalisering van de markt.

Voor een aanzienlijk deel van de voorgestelde verbeteringen is actie van het ministerie van Economische Zaken gewenst. Het gaat dan om mogelijke aanpassingen of uitbreidingen van de wet- en/of regelgeving, die tot grote verbetering van de marktwerking op met name de binnenlandse laagcalorische markt kunnen leiden maar ook de "gasrotonde" dichterbij brengen.

* * *

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
Inhoudsopgave.....	6
1 Inleiding en doelstelling.....	7
2 Het belang van een goed werkend TTF.....	9
2.1 Marktplaats voor gas.....	9
2.2 TTF.....	10
3 Toekomstbeeld voor TTF.....	11
3.1 Centrum van internationale handel en gasstromen; de “gasrotonde”.....	11
3.2 Verschillende ambities voor laagcalorisch gas en hoogcalorisch gas.....	13
3.3 Laagcalorisch: leverpunt.....	15
4 Situatie vandaag.....	16
4.1 Binnenlandse laagcalorische markt.....	16
4.2 Gasrotonde.....	21
5 Waarom actie?.....	25
6 Benodigde acties: binnenlandse laagcalorische markt.....	26
6.1 Kwaliteitsconversie.....	26
6.2 Flexibiliteit.....	28
6.3 Kwaliteitsconversie en investeren niet voldoende.....	28
6.4 Laagcalorisch gas en flexibiliteit via TTF.....	29
6.4.1 Pakket structurele maatregelen.....	30
6.4.2 Verwachte effecten structurele pakket.....	33
6.4.3 Redelijkheid van voorgestelde maatregelen.....	34
6.4.4 Alternatieven.....	35
7 Benodigde acties: gasrotonde.....	37
7.1 Verbeteren van de functie als in- en verkoopplaats.....	37
7.2 Versterken handel en portfolio optimalisatie.....	38
7.3 Balancerings.....	41
8 Actieplan.....	46
8.1 Volgorde.....	46
8.2 Rol van de overheid.....	47
Bijlage.....	48

1 Inleiding en doelstelling

De Directie Toezicht Energie van de Nederlandse Mededingingsautoriteit (hierna: NMa/DTe) is belast met taken ter uitvoering van Elektriciteitswet 1998 en de Gaswet, en toezicht op de naleving van deze wetten. Hieronder valt ook het nauwkeurig *monitoren* van de ontwikkeling van de groothandels- en consumentenmarkten, waarover wij jaarlijks verslag doen. De vraag in hoeverre er sprake is van daadwerkelijke concurrentie op de energiemarkten staat daarin centraal.

Wij hebben kennis genomen van het voornemen¹ van de Minister van Economische Zaken, om de concurrentie op de nationale gasmarkt te versterken. Dit voornemen staat in het perspectief van de integrerende Noordwest Europese gasmarkt, waarbij de Minister de ambitie heeft Nederland te positioneren als "gasrotonde" van Noordwest Europa. Dit komt zowel de leveringszekerheid als de marktwerking ten goede.

Voorliggend rapport geeft de visie van NMa/DTe op de vraag hoe de werking van gasmarktplaats TTF² en de groothandelsmarkt voor gas versneld verbeterd kan worden, zodanig dat de leveringszekerheid en de concurrentie op de nationale gasmarkt worden versterkt en Nederland zich positioneert als "gasrotonde". Deze visie is gebaseerd op onze monitoring activiteiten³ (hierna: de gasmonitor) en eerdere rapporten⁴, aangevuld met nader onderzoek en een consultatie van de sector waaraan 20 marktpartijen vanuit de hele breedte van de markt de afgelopen maanden hebben meegewerkt via workshops, interviews, en schriftelijke reacties. Deze partijen representeren samen de overgrote meerderheid van de Nederlandse gasmarkt. Dit rapport is bedoeld als advies aan de Minister van Economische Zaken. NMa/DTe geeft hiermee ook invulling aan de in de laatste gasmonitor gedane toezegging om een aantal knelpunten op de gasmarkt nader te onderzoeken.

Veel van de in dit rapport genoemde knelpunten en acties zijn al eerder door NMa/DTe onder de aandacht gebracht. Ook zijn er acties vermeld die een breder effect op de marktwerking zullen hebben, dan alleen het verbeteren van de liquiditeit van TTF. De gezondheid van TTF is in zekere zin een graadmeter van de werking van de groothandelsmarkt als geheel. Omdat de werking van

¹ Zoals verwoord in Kamerbrief dd 27 april 2007 met kenmerk ET/EM 7049839, "Evaluatie elektriciteitswet, Gaswet en toezicht"

² Title Transfer Facility, het virtuele overdrachtpunt voor gas op het netwerk van landelijk netbeheerder Gas Transport Services (hierna: GTS)

³ Zie o.a.: gasmonitor, ontwikkelingen in de groothandelsmarkt Gas in Nederland in 2005, NMa/DTe, September 2006

⁴ Access to Storage in the Netherlands, the Brattle Group, mei 2002; Wholesale Gas Competition in the Netherlands and implications for Phase III customers, The Brattle Group, juni 2003; Onderzoek ontwikkeling gasmarkt, informatie- en consultatiedocument, DTe, januari 2004; Research into Flexibility Services, Frontier Economics, maart 2005; Prioriteiten marktwerking groothandelsmarkt gas, NMa/DTe, januari 2006

TTF afhangt van vele factoren “om TTF heen” en omdat de marktwerking méér is dan alleen TTF, heeft NMa/DTe ervoor gekozen om in dit document een breder perspectief te hanteren. Tegelijkertijd komen sommige onderwerpen die voor de Minister van belang kunnen zijn in haar afweging, niet aan de orde in dit rapport omdat deze buiten het primaire werkterrein van NMa/DTe vallen. Zo gaan wij niet in op mogelijke milieu-effecten, en zijn eventuele gevolgen van voorgestelde maatregelen op de Staatsinkomsten uit aardgas of de uitvoering van het kleine velden beleid niet onderzocht.

Onze rapportage is als volgt opgebouwd. Als eerste beschrijven wij, waarom een goed werkend TTF noodzakelijk is (hoofdstuk 2). Daarna geven wij aan wat “een goed werkend TTF” betekent (hoofdstuk 3), hoe de huidige werking van TTF zich verhoudt ten opzichte van dit toekomstbeeld (hoofdstuk 4), en waarom wij oordelen dat actie nodig is (hoofdstuk 5). Hoofdstukken 6 en 7 bespreken alle benodigde acties voor respectievelijk de laagcalorische en de hoogcalorische markt, die in hoofdstuk 8 in volgorde van uitvoering worden gezet. In dat hoofdstuk staat ook beschreven welke rol de overheid kan hebben om de toekomstvisie van TTF te verwezenlijken; deze is verder gedetailleerd in de bijlage.

Omdat het belang van TTF en het toekomstbeeld in de consultatie opgesteld zijn vanuit de visie van NMa/DTe, komt in dit rapport in hoofdstuk 2 en 3 eerst NMa/DTe aan het woord, waarna de reacties van marktpartijen worden beschreven. Aangezien de meeste oplossingen aangedragen zijn door partijen, komen vanaf hoofdstuk 4 op een enkele inleiding na eerst marktpartijen aan het woord, op basis waarvan NMa/DTe conclusies trekt en de oplossingen nader uitwerkt.

2 Het belang van een goed werkend TTF

2.1 Marktplaats voor gas

Een goed werkende marktplaats voor gas draagt bij aan de leveringszekerheid in Nederland⁵. Liquide marktplaatsen trekken gas aan, omdat verkopers erop kunnen vertrouwen dat het gas op deze marktplaats afnemers zal vinden voor lange- en korte termijn contracten. Ook kunnen prijssignalen die op de marktplaats ontstaan prikkels geven voor investeringen in onder andere pijpleidingen, opslag en LNG faciliteiten. Hierdoor krijgt Nederland toegang tot meer diverse bronnen van gas en wordt de leveringszekerheid, ook tijdens koude winterdagen, verbeterd.

Een goed werkende groothandelsmarkt is ook een noodzakelijke voorwaarde voor doeltreffende marktwerking op de geliberaliseerde energiemarkt voor eindgebruikers. Op een goed werkende groothandelsmarkt hebben (toekomstige) kopers keus uit een ruim aanbod gas en gasgerelateerde diensten van verschillende aanbieders. Een liquide marktplaats trekt aanbod aan, bundelt dit en maakt het daarmee toegankelijk voor kopers. Leveranciers aan eindgebruikers hoeven dan niet de schaalgrootte te hebben om zelfstandig gas in te kopen bij producenten in bijvoorbeeld Rusland of Noorwegen.

Ook kunnen leveranciers aan eindgebruikers zich, als er een liquide marktplaats is, van elkaar onderscheiden door hun inkoopstrategie en hun portfolio. De ene partij zal bijvoorbeeld ervoor kiezen zijn gehele portfolio lang van tevoren in te kopen, terwijl een ander misschien korter van tevoren zijn positie afdekt. Ook zal de één voornamelijk flexibiliteit voorzien door korte termijn blokken gas, terwijl de ander meer nadruk legt op opslagcontracten. Of partijen onderscheiden zich door verschillende klantportfolio's samen te stellen: de één specialiseert zich in kleinverbruikers, terwijl de andere juist de synergie zoekt tussen levering aan (zelf bestuurde) elektriciteitscentrales, industrie en kleinverbruikers. Wie op deze markt goede keuzes maakt kan zijn klanten betere prijzen aanbieden dan wie dit niet goed doet. Een liquide marktplaats genereert dus keuzevrijheid.

Een liquide groothandels marktplaats bevordert op deze manier toetreding, groei, en differentiatie op de markt voor levering aan eindgebruikers. De ontwikkeling van een marktplaats voor gas is dus geen doel op zich, maar een middel om leveringszekerheid en daadwerkelijke concurrentie op de leveringsmarkten te bewerkstelligen. Zo zijn afnemers verzekerd van voldoende gas en profiteren zij van daadwerkelijke keuzevrijheid en efficiënte prijzen.

⁵ Zie ook visie van Europese Commissie, verwoord in DG Competition Report on Energy Sector Enquiry, 10 januari 2007

2.2 TTF

Voor de Nederlandse "gasronde" ambitie is het van fundamenteel belang dat TTF dé centrale marktplaats van Noordwest Europa wordt. TTF kan mogelijk maken dat Nederland een Noordwest Europees handelscentrum wordt voor gas en gasgerelateerde diensten zoals flexibiliteit en financiële risico management instrumenten. Op deze manier kan waarde worden toegevoegd aan het gas dat door Nederland stroomt en wordt de positie van Nederland aardgasland versterkt. Dit komt zowel de leveringszekerheid als de Nederlandse economie en de werkgelegenheid ten goede. Omgekeerd menen wij ook dat voor een daadwerkelijk liquide TTF een Noordwest Europees bereik noodzakelijk is.

3 Toekomstbeeld voor TTF

3.1 *Centrum van internationale handel en gasstromen; de “gasrotonde”*

Inkoop en verkoop

Op de internationale markt kopen groothandelaren gas in op marktplaatsen en bij producenten, om dit door te verkopen aan andere groothandelaren of aan (leveranciers aan) eindgebruikers. Een goed werkend TTF heeft dus een functie als centraal inkoop- en leverpunt. Dit betekent dat een significant deel van het gas dat door Nederland stroomt, TTF moet bereiken. Immers, alleen gas dat op het virtuele overdrachtpunt TTF wordt afgeleverd kan daar overgedragen en verder verhandeld worden. Gas dat of pure transit betreft, of direct achter het gasontvangstation (hierna: GOS) wordt afgeleverd, bevindt zich op een “parallelweg” van de gasrotonde en is daarmee niet bereikbaar voor vragers op de marktplaats.

Portfolio optimalisatie en handel

Ten tweede heeft TTF een functie in portfolio optimalisatie en pure handel. Groothandelaren zullen op ieder moment proberen om tegen de gunstigste voorwaarden in te kopen of te verkopen. In dit proces worden contracten opgeknipt, samengevoegd, en meerdere malen doorverkocht, en vindt arbitrage tussen marktplaatsen plaats. Dit moet ertoe leiden dat fysieke middelen (gasopslagen, gaswinning, import, maar ook bijvoorbeeld gasgestookte elektriciteitscentrales en vraag van grootafnemers) optimaal worden ingezet. Op deze manier heeft TTF als handelspunt, waar het verhandelde volume het fysiek geleverde volume ruim overstijgt, een belangrijke functie.

Een belangrijke voorwaarde voor het worden van een volwaardig handelspunt, is dat vragers en aanbieders elkaar gemakkelijk kunnen vinden⁶ en gas makkelijk stroomt tussen de verschillende marktplaatsen. Als er genoeg volume in genoeg verschillende producten wordt verhandeld door veel verschillende partijen op een makkelijk bereikbare marktplaats, en deze handel effectief gefaciliteerd wordt door beurzen en makelaars tegen lage transactiekosten, is sprake van een liquide marktplaats. In de praktijk betekent dit onder andere dat zowel korte-termijn als lange-termijn producten in voldoende mate worden verhandeld en/of afgeleverd.

Op deze manier kunnen lange termijn bilaterale contracten met importeurs/producenten, die belangrijk zijn voor het borgen van de leveringszekerheid, goed samengaan met de ontwikkeling van TTF. Immers, met TTF als afleverpunt in een bilateraal contract heeft de buitenlandse producent de zekerheid van afname, en kan het gas als de koper dit wil verder verhandeld worden

⁶ Dit is de (conceptuele) definitie van een liquide marktplaats. Er zijn meerdere deelindicatoren die gezamenlijk de mate van liquiditeit van een markt weergeven; er is echter geen éénduidige enkelvoudige (numerieke) indicator te benoemen.

op TTF. In dit kader merken wij op dat bijvoorbeeld het contract van GasTerra met Centrica via de pijpleiding naar het VK, de BBL, een dergelijk karakter heeft. Dit bilaterale contract van 8 miljard m³ per jaar heeft een duur van 10 jaar, met als afleverpunt het Engelse virtuele afleverpunt NBP⁷.

TTF is dus méér dan alleen een handelspunt voor korte-termijn contracten: er kunnen ook lange-termijn (standaard) contracten verhandeld worden, en TTF kan als afleverpunt dienen voor korte-termijn en lange-termijn bilaterale contracten. Op deze wijze worden de doelstellingen leveringszekerheid en marktwerking met elkaar verbonden.

Flexibiliteit

Als derde bundelt TTF als onderdeel van de "gasrotonde" vraag en aanbod van flexibiliteit. De waarde die de gasrotonde creëert voor Nederland schuilt naast het verkopen en transporteren van bulkvolumes gas, ook juist in toegevoegde waarde diensten als flexibiliteit.

Omdat de consumptie van gas door eindafnemers vaak sterk varieert door de tijd, heeft een leverancier aan eindafnemers zowel bulk gas (de "commodity", die vaak langer dan een jaar van tevoren grotendeels wordt ingekocht) nodig als de flexibiliteit om dit gas op precies het juiste moment te kunnen leveren. Gasopslagen (seizoen en piek), flexibele gasbronnen, maar ook bijvoorbeeld elektriciteitscentrales⁸ kunnen in deze vraag naar flexibiliteit voorzien. Nederland heeft een bijzondere positie in de flexibiliteitmarkt, vanwege de zeer flexibele productie van het Groningerveld. Nederland is daardoor nu netto exporteur van flexibiliteit, waar veel andere landen flexibiliteit importeren of alleen zelfvoorzienend zijn door gasopslagen. Dit maakt TTF bijzonder geschikt als handelspunt voor flexibiliteit in Noordwest Europa.

Balancering

Groothandelaren die transporteren over het net van GTS, moeten zorgen dat de hoeveelheid gas die zij op dit net invoeden, in balans is met de afname van gas. Balansafwijkingen ontstaan door fluctuaties in de vraag, bijvoorbeeld doordat een gasgestookte elektriciteitscentrale meer gaat produceren, en fluctuaties in het aanbod. Als de afwijking van invoeding en afname groter is dan de vastgestelde tolerantiegrens, brengt GTS een heffing in rekening. Het gebeurt regelmatig dat shippers tegengestelde onbalansen hebben: de ene shipper voedt relatief teveel in, de andere te weinig. Door korte-termijn handel op TTF kunnen shippers hun positie onderling in balans brengen. Ook kunnen gasopslag beheerders korte-termijn opslag aanbieden, en zo het systeem en/of individuele groothandelaren op commerciële voorwaarden helpen te balanceren. Zo wordt balanceren in feite niet meer dan flexibiliteit op zeer korte termijn en krijgt het een kosten/markt georiënteerde prijs.

⁷ Bron: jaarverslag GasTerra over 2006

⁸ Bijvoorbeeld, als een elektriciteitsproducent zowel gasgestookte als kolengestookte centrales bezit, kan deze onder de juiste omstandigheden flexibel gas aan de markt beschikbaar stellen door elektriciteit op te wekken met kolen en het daardoor uitgespaarde gas te vermarkten.

Prijssignaal en risico instrumenten

Als laatste, in een markt waar vraag en aanbod elkaar makkelijk kunnen vinden, komt ook betrouwbare prijsvorming tot stand. TTF prijzen en de fluctuaties daarin dienen dan als referentie voor andere contractvormen en als signaal voor investeringen in opslag en LNG. Ook kunnen deze prijzen de basis bieden voor financiële risico management instrumenten (futures, opties, etc) die kunnen worden aangeboden door o.a. banken.

Reacties marktpartijen

Wat betreft de ontwikkeling van de markt onderstrepen veel marktpartijen het belang van "Nederland gasrotonde". Binnen deze visie zien zij een belangrijke rol weggelegd voor TTF als in- en verkoop punt, punt voor portfolio optimalisatie en als balanceerpunt. Een Nederlandse shipper stelt dat zij *"sterk geloven in de ontwikkeling van de Nederlandse gasrotonde als de regionale hub voor Noord-West Europa"*. Verder ziet men een rol weggelegd voor de TTF als bron voor betrouwbare prijsvorming. Daarnaast geven shippers duidelijk aan dat zij TTF zien als een bron voor allerlei mogelijke producten waaronder flexibiliteit: *"alle producten, waaronder ook flexibiliteitsproducten zonder commodity, moeten op TTF geleverd kunnen worden."*

Echter, een aantal marktpartijen waarschuwt dat het succes van de Nederlandse gasmarkt niet gelijk staat aan dat van TTF. Of zoals één van de partijen opmerkt: *"in een volwassen liquide markt spelen zowel bilaterale handelscontracten als TTF-contracten een rol"*⁹. NMa/DTe is van mening, zoals eerder beargumenteerd, dat er geen tegenstelling bestaat tussen bilaterale contracten en TTF contracten. Verder wordt de rol van de TTF als betrouwbare prijsindicator voor investeringen in pijpleidingen in twijfel getrokken door een enkele partij, omdat deze op andere economische principes berust. Hierbij merkt NMa/DTe op dat structurele prijsverschillen tussen landen een indicator kunnen zijn van – contractuele of fysieke – schaarste aan transportcapaciteit.

Een aantal partijen, met name de beurspartijen, wijst ook op het belang van uitbreiding van TTF handel om een sterkere concurrentie positie te verkrijgen t.o.v. opkomende en reeds gevestigde hubs in de ons omringende landen.

3.2 Verschillende ambities voor laagcalorisch gas en hoogcalorisch gas

Gas dat internationaal verhandeld en vervoerd wordt, is hoofdzakelijk hoogcalorisch gas. Alleen in Nederland (Groningerveld) en in Duitsland¹⁰ wordt laagcalorisch gas geproduceerd.

⁹ Noot DTe: deze notie stoelt waarschijnlijk op de veronderstelling, dat op TTF alleen standaard contracten afgeleverd worden. Ervaringen in andere landen zoals het VK leren echter dat ook bilaterale contracten afgesloten kunnen worden met als afleverpunt TTF.

¹⁰ Duitsland exporteert geen laagcalorisch gas, en is netto importeur van Nederlands laagcalorisch gas. Zowel de productie als de reserves van de Duitse laagcalorische velden zijn duidelijk lager dan de Nederlandse. Bron: Wholesale Gas Competition in the Netherlands and Implications for Phase III Customers, Brattle, juni 2003

Laagcalorisch gas kan niet fysiek geconverteerd worden naar hoogcalorisch gas; andersom kan dit wel. Laagcalorisch gas wordt afgenomen in Nederland, in Duitsland, en in mindere mate in België en Noord-Frankrijk. Nederland is de enige netto exporteur van laagcalorisch gas. Alle genoemde landen gebruiken ook hoogcalorisch gas. Bovenstaande betekent dat de functie van TTF als centrum van de Europese gasstromen en gashandel, en de internationale competitie om toegang tot gas, in eerste instantie met name betrekking heeft op hoogcalorisch gas.

Daarnaast heeft de binnenlandse vraag naar laagcalorisch gas heel andere karakteristieken dan de vraag naar hoogcalorisch gas. De vraag naar laagcalorisch gas sterk is temperatuurgevoelig en varieert dus sterk door het jaar heen, omdat huishoudens deze gaskwaliteit afnemen en gebruiken voor de verwarming. De vraag naar hoogcalorisch gas is daarentegen relatief stabiel door het jaar heen, omdat deze gaskwaliteit vooral industriële toepassing heeft.

Vrijwel alle import van aardgas in Nederland is hoogcalorisch. Daarbij heeft laagcalorisch *exportgas* veelal een licht afwijkende gaskwaliteit¹¹ ten opzichte van de binnenlandse consumptie, en wordt het type laagcalorisch gas dat geschikt is voor o.a. Nederlandse huishoudens dus vrijwel alleen in Nederland afgenomen. De leveringsmarkt voor laagcalorisch gas zal door bovenstaande redenen dus hoofdzakelijk nationaal blijven.

Wel zijn de markten met elkaar verbonden door middel van kwaliteitsconversie, waarmee hoogcalorisch gas kan worden omgezet naar laagcalorisch gas. Gas dat eenmaal is geconverteerd naar laagcalorisch gas, kan fysiek niet meer "terug" en doet dus in het internationale (hoogcalorische) spel niet meer direct mee. Door kwaliteitsconversie profiteert de marktwerking op de laagcalorische markt mee van een goed functionerende "gasrotonde" voor hoogcalorisch gas; de mate waarin wordt echter beperkt door de grote temperatuurafhankelijkheid van de vraag naar laagcalorisch gas. Juist de marktwerking op de markt voor laagcalorisch gas is cruciaal om huishoudens te laten profiteren van keuzevrijheid en efficiënte prijzen, omdat deze zijn aangesloten op het laagcalorische net en hier geen keuzevrijheid in hebben. Verderop in dit rapport wordt ingegaan op de vraag, wanneer sprake is van voldoende kwaliteitsconversie en hoe de temperatuurafhankelijkheid van de vraag een rol speelt.

De verbinding van de hoog- en laagcalorische markt (via kwaliteitsconversie) betekent ook, dat de laagcalorische markt meeprofiteert van een goedwerkende gasrotonde wat betreft balancering, prijssignalen en portfolio optimalisatie. De gasrotonde kan deze functies voor beide markten tegelijkertijd vervullen, omdat de volumes van gas en flexibiliteit die hiervoor fysiek geleverd moeten worden klein zijn. Wat betreft de in- en verkoop van (bulkvolumes) laagcalorisch gas en flexibiliteit daarentegen, is het effect van de gasrotonde beperkt vanwege fysieke begrenzingen.

¹¹ Binnen de categorie "laagcalorisch" is nader onderscheid in 3 kwaliteiten. Van het zogenaamde G+ -gas, waar huishoudens op zijn aangesloten, is 99% bestemd voor binnenlandse consumptie. L-gas is puur bestemd voor export; menging vindt vlak bij de grens plaats. Als laatste, veel kleinere stroom is G-gas voor ca. 50% bestemd voor binnenlandse industrie en voor 50% voor huishoudens. L-gas is niet fysiek uitwisselbaar met G/G+ gas.

3.3 Laagcalorisch: leverpunt

De belangrijkste klanten op de groothandelsmarkt voor laagcalorisch gas¹² zijn leveranciers aan binnenlandse afnemers (huishoudens, kleinzakelijke klanten, industrie). TTF kan in de toekomst voor deze partijen een inkooppunt zijn voor laagcalorisch gas. Dit betekent dat gas uit het Groningerveld of geconverteerd gas onder bilaterale (standaard) contracten afgeleverd wordt op TTF, waarna afnemers het vervoeren naar consumenten en elektriciteitscentrales of het opslaan in gasopslagen om het op een ander moment in te zetten. Daarnaast kunnen klanten hoogcalorisch gas (laten) inkopen op TTF of zelf importeren, en dit laten converteren. Leveranciers aan binnenlandse afnemers van laagcalorisch gas stellen zo een gevarieerd inkoopportfolio samen van lange- en korte termijn contracten, eventueel aangevuld met eigen groothandelsactiviteiten zoals opslag of arbitrage tussen verschillende bestemmingen binnen hun portfolio, en kunnen hun inkoop- en arbitrage succes aanwenden om te concurreren om de gunst van de consument.

Reacties marktpartijen

Veel partijen zien een rol weggelegd voor de laag calorische markt op TTF als bron voor inkoop van gas en flexibiliteit. Een shipper actief op de Nederlandse markt stelt: *“we zijn het eens dat een liquide hub een voorwaarde is voor flexibiliteit en dat een dergelijke hub de retail competitie zal faciliteren.”*

Wat betreft het aanbod op de laagcalorische markt zien shippers een belangrijke rol weggelegd voor hoogcalorisch gas (afkomstig van een liquide hoogcalorische markt op TTF) dat met behulp van kwaliteitsconversie is omgezet. Echter shippers benadrukken ook het belang van voldoende aanbod van binnenlands geproduceerd gas op de laagcalorische markt.

Samenvatting

Markt	Functie TTF
Binnenlands laagcalorisch	Levering gas en flexibiliteit
Gasrotonde	In- en verkoop gas
	Portfolio optimalisatie en handel
	Flexibiliteit
	Balancering
	Prijssignaal en risico-management

¹² Exclusief de “export kwaliteit”, dus alleen gas met Wobbe label 43,8 of 44,4

4 Situatie vandaag

TTF heeft sinds de start in 2003 een redelijk snelle groei doorgemaakt, zowel in verhandelde volumes en producten, als in aantal en type deelnemers. Zo zijn zowel makelaars als beurzen (APX voor korte-termijn producten en Endex voor langere-termijn producten) actief, wordt er zowel fysiek geleverd als speculatief gehandeld, en worden prijzen op APX Gas¹³ gebruikt door landelijk netbeheerder GTS in de vaststelling van prijzen voor onbalans. Toch is TTF nog lang niet voldoende ontwikkeld.

4.1 Binnenlandse laagcalorische markt

Met name laagcalorisch gas wordt nauwelijks geleverd op TTF: minder dan 1% van het laagcalorisch gas dat door Nederland stroomt heeft in 2006 TTF bereikt.

Achtergrond: rol van het Groningerveld en marktkenmerken

Nederland is een grote producent en exporteur van aardgas. Binnenlandse productie komt uit de kleine velden (hoogcalorisch gas) en uit Groningen (laagcalorisch gas). Binnenlands gebruik is in meerderheid laagcalorisch gas. Nederland exporteert zowel hoogcalorisch gas als laagcalorisch gas; hierbij moet worden opgemerkt dat de bulk van de "exportkwaliteit" laagcalorisch aardgas een andere kwaliteit heeft dan het binnenlands verbruik. Nederland importeert ook aardgas; dit is vrijwel alleen hoogcalorisch gas. In tabel 1 is de gasbalans van 2006 in cijfers weergegeven.

Tabel 1. Gasbalans in Nederland in 2006, TWh. Bron: GTS

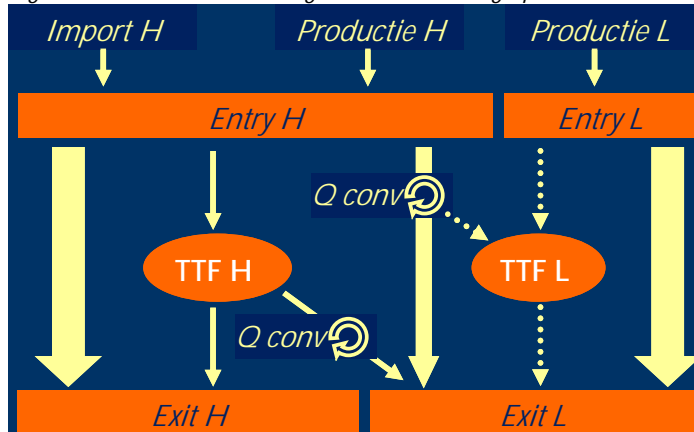
	Hoogcalorisch (Wobbe label 51,6)	"Exportkwaliteit" laagcalorisch (Wobbe label 46,5)	Laagcalorisch (Wobbe label 44,4 of 43,8)
Entry totaal	610	0	348
- Productie	382	0	348
- Import	228	0	0
Exit totaal	364	255	331
- Binnenlands verbruik	124	0	289
- Export	240	255	42

Met kwaliteitsconversie kan hoogcalorisch gas worden omgezet in laagcalorisch gas. Op dit moment is de belangrijkste bron van laagcalorisch gas het Groningerveld; de bijdrage van geconverteerd gas op de leveringsmarkt van laagcalorisch gas in Nederland is zeer beperkt.

¹³ In combinatie met prijzen van APX Zeebrugge en NBP

In figuur 1 wordt de rol van TTF voor zowel hoogcalorisch als laagcalorisch gas geïllustreerd, evenals de rol van kwaliteitsconversie. "Productie L" beslaat hierin alleen het Groningerveld; kwaliteitsconversie is afgekort met "Q conv".

Figuur 1. Schematische weergave van aflevering op TTF.

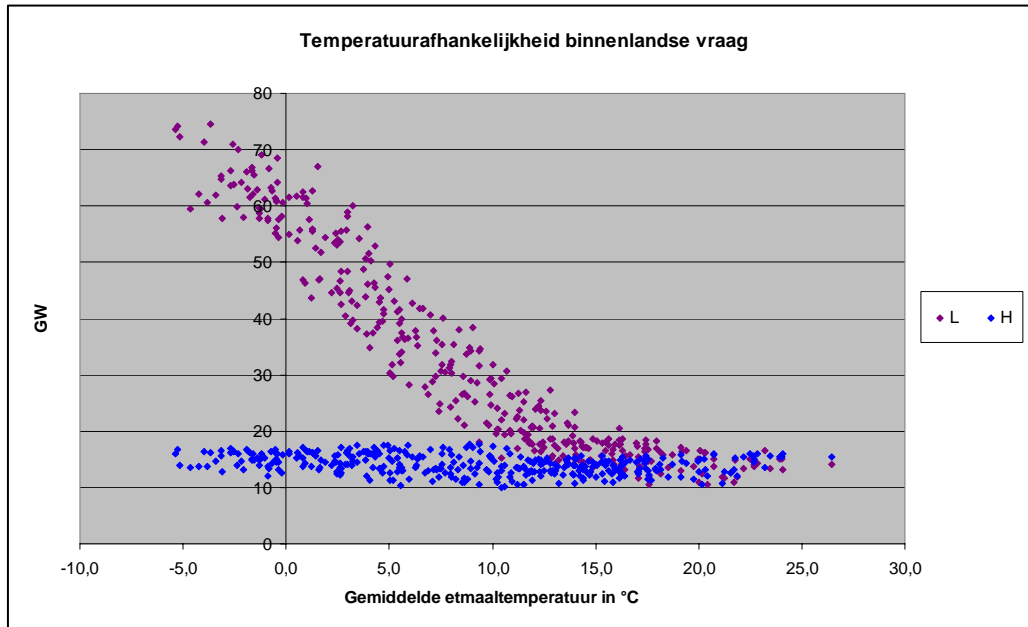

Om Nederlandse huishoudens te belevaren is naast het laagcalorisch gas zelf, ook het zekerstellen van voldoende laagcalorische flexibiliteit van belang. Huishoudens vertonen vanwege de gasgestookte verwarming een door de dag en jaar heen sterk fluctuerend afnamepatroon; de laagcalorische markt heeft hierdoor een grote behoefte aan met name seizoensflexibiliteit¹⁴. In onderstaande figuur is het binnenlands gebruik van hoog- en laagcalorisch gas als functie van de temperatuur weergegeven. Dit is de situatie van kalenderjaar 2006; zowel de winter van 2005-2006 als die van 2006-2007 was warm. In een koudere winter zal een hogere vraag naar laagcalorisch gas geregistreerd worden. Deze vraag móet momentaan voorzien worden; leveranciers zijn verplicht te voldoen aan de vraag naar gas van kleinverbruikers¹⁵.

¹⁴ Voorbeeld: in een milde winter, wordt in de winter door binnenlandse huishoudens per maand meer dan 2x zoveel gas gebruikt als in de zomer. Hoe strenger de winter, hoe groter dit verschil.

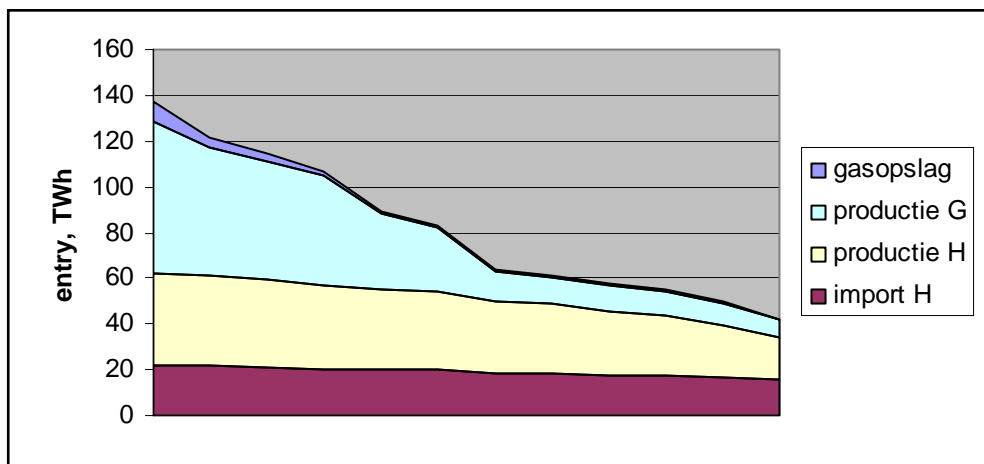
¹⁵ Tot een etmaaltemperatuur van -9C. Leveringsplicht is onderdeel van de vergunning die leveranciers nodig hebben, om kleinverbruikers te mogen belevaren.

Figuur 2. Temperatuurafhankelijkheid van de binnenlandse vraag naar aardgas in 2006. Bron: GTS

Het Groningeveld is de belangrijkste leverancier van deze flexibiliteit, omdat de productie van dit veld vooralsnog zeer flexibel is. Dit is in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 3. Duurlastkromme van entry op het GTS netwerk in 2006. Bron: GTS

In figuur 3 staat, per categorie, de invoeding van gas per maand gesorteerd van de maand met de hoogste invoeding (links) naar de maand met de laagste invoeding, voor 2006. Hoe groter het verschil, hoe meer flexibiliteit er geleverd wordt. De onderste drie vlakken in figuur 3 laten zien dat de productie en import van hoogcalorisch gas vrijwel stabiel zijn. De productie van het Groningerveld ("Productie G") daarentegen is gedurende 1/3 tot de helft van het jaar duidelijk veel hoger dan de rest van het jaar; dit betekent dat het Groningerveld seizoensflexibiliteit levert. De laagcalorische gasopslagen leveren gedurende enige weken.

Levering van laagcalorisch gas via import

Een leverancier die zelf gas zou willen shippen ten behoeve van zijn laagcalorische eindklanten, moet beschikken over een aantal fysieke middelen: gas, flexibiliteit voor de korte en lange termijn, transportcapaciteit, en kwaliteitsconversie. Hoogcalorische importcapaciteit is schaars¹⁶ en korte termijn flexibiliteit in beide gaskwaliteiten is nauwelijks beschikbaar voor de markt.¹⁷ Hier gaan wij in de volgende paragraaf nader op in. Specifiek voor de laagcalorische markt zijn kwaliteitsconversie en seizoensflexibiliteit van bijzonder groot belang.

Er is in Nederland tot nu toe, vergeleken met andere Noordwest Europese landen, relatief weinig geïnvesteerd in seizoensopslag voor gas. De investeringen die gedaan zijn, zijn gedaan door NAM. Andere partijen die in opslag hebben geïnvesteerd (o.a. Essent en Nuon) beschikken over korte-termijn opslag, geschikt om pieken in de vraag van maximaal een week of twee te overbruggen, niet over seizoensopslag die de hele winter moet kunnen produceren. Het Groningerveld vervult die functie wel. Hierdoor heeft het Groningerveld een sleutelpositie in de markt voor seizoensflexibiliteit in Nederland.¹⁸

Ook kwaliteitsconversie, waarmee hoogcalorisch gas kan worden omgezet in laagcalorisch, is cruciaal. Veel marktpartijen onderstrepen het belang van een koppeling tussen de hoogcalorische en de laagcalorische markt. Zij benoemen het gebrek aan kwaliteitsconversie capaciteit als één van de belangrijkste barrières voor het tot stand brengen van deze koppeling. Een shipper stelt: *"er is dringend behoefte aan meer kwaliteitsconversie"*.

Op dit moment moet kwaliteitsconversie capaciteit worden geboekt bij GTS en is dit uitverkocht tot ca. 2010. Deze capaciteit wordt ingezet voor zowel binnenlands verbruik als export van laagcalorisch gas. De huidige capaciteit kan fysiek in slechts een klein deel van de binnenlandse

¹⁶ (Vrijwel) alle importcapaciteit is hoogcalorisch

¹⁷ Bron: Gasmonitor 2005 (eerder aangehaald)

¹⁸ Het is mogelijk seizoensflexibiliteit te importeren. Omdat dit leidt tot een laag gemiddeld gebruik van pijpleidingen, is dit over lange afstanden echter duur vergeleken met binnenlandse opslag.

piekvraag naar laagcalorisch gas voorzien¹⁹. Landelijk netbeheerder GTS heeft aangegeven dat zij de fysieke capaciteit van kwaliteitsconversie wil uitbreiden met ca. 50%²⁰, te realiseren eind 2010.

Uit bovenstaande feiten concluderen wij dat afnemers van laagcalorisch gas afhankelijk zijn van de productie van het Groningerveld. Deze omstandigheid beperkt de mogelijkheden voor effectieve marktwerking op de groothandelsmarkt voor laagcalorisch gas. GasTerra heeft daarenboven door haar privaatrechtelijke contract met NAM als enige groothandelaar toegang tot deze directe bron van laagcalorisch gas en laagcalorische seizoensflexibiliteit²¹. Dit betekent dat leveranciers aan kleinverbruikers nu grotendeels afhankelijk zijn van GasTerra. Er is onvoldoende importcapaciteit, onvoldoende (seizoens-)flexibiliteit vrij beschikbaar voor de markt, en onvoldoende kwaliteitsconversie, om leveranciers aan huishoudens een alternatief te bieden. Deze leveranciers zijn dus "captive": gebonden aan GasTerra. GasTerra is dan ook shipper voor een groot deel van de klanten in het "profielsegment"²².

Levering achter het GOS

Uit het feit dat maar 1% van het laagcalorische gas TTF bereikt, volgt direct dat GasTerra haar laagcalorische gas ten behoeve van binnenlandse huishoudens vrijwel exclusief aflevert op het regionale net. Veel partijen zijn het erover eens dat dit de ontwikkeling van TTF en de marktwerking op de laagcalorische gasmarkt niet ten goede komt. Eén van de leveranciers op de kleinverbruikers markt merkt op dat: *"door het blijven vasthouden aan het leveringen op het GOS houdt GasTerra markt inefficiënties in stand, die leiden tot onnodige kosten die momenteel worden doorberekend aan de eindgebruikers."* Dit lichten wij hieronder toe.

Laagcalorisch gas wordt zoals gezegd afgeleverd achter het gasontvangststation (hierna: GOS). Hierna kan het niet meer worden teruggevoerd naar TTF. Het gaat hierbij vaak om contracten, waarin zowel het gas zelf als de flexibiliteit geleverd wordt. GasTerra is dan ook verantwoordelijk voor het voorspellen van de vraag van de achterliggende kleinverbruikers en zorgt dat zij voldoende levert.

Bovenstaande betekent ook, dat het gas uit het Groningerveld niet meer kan worden ingezet voor portfolio optimalisatie door de afnemer. Bijvoorbeeld, op een onverwacht koude dag zou een

¹⁹ Met inachtneming van exportverplichtingen, het afschaven van de ergste piek door inzetten van opslag, en het gegeven dat leveranciers aan huishoudens tot een temperatuur van -9C moeten kunnen leveren.

²⁰ Bron: presentatie op de GTS shipper meeting van 4 april 2007; zie

<http://www.gastransportservices.nl/content/documents/shippers/presentations/presentatieshippermeeting.pdf>

²¹ Korte-termijn flexibiliteit wordt door GTS als dienst aangeboden. Ook is GTS volgens de AMVB leveringszekerheid – de piekgasregeling - verantwoordelijk voor het zekerstellen van gaslevering aan kleinverbruikers op koude dagen, als de etmaaltemperatuur tussen -9C en -17C komt

²² Het profielsegment omvat de klanten met een afname kleiner dan 170,000 m3 per jaar, waarvoor consumentenbescherming geldt. Alle huishoudens, maar ook kleinzakelijke klanten vallen in dit segment. Profielklanten hebben één leverancier en één shipper; de shipper kan dezelfde partij zijn als de leverancier maar dit hoeft niet.

leverancier van gas aan huishoudens die over elektriciteitscentrales beschikt, kunnen concluderen dat hij gas bestemd voor een centrale beter aan huishoudens kan leveren en in plaats daarvan een kolengestookte centrale kan aanzetten of elektriciteit kan importeren. Vergelijkbare beslissingen kunnen genomen worden met gasopslagen, afschakelbare klanten, en import van gas. Voorwaarde hiervoor is wel, dat de bestemming van het gas nog kan worden gewijzigd. Omdat dit niet het geval is bij levering achter het GOS, blijven optimalisatiemogelijkheden liggen en is de energieketen niet maximaal economisch efficiënt. Daarmee beperkt deze situatie de mogelijkheden voor leveranciers van gas aan kleinverbruikers om zich op prijs van elkaar te onderscheiden.

Daarbij is het gebrek aan laagcalorisch gas op TTF een probleem op zich: het samenstellen van een gevarieerd inkoopprofiel dat afwijkt van dat van een concurrent is nauwelijks mogelijk. Ook dit beperkt de mogelijkheden voor prijsconcurrentie.

Deze situatie is sinds 2003 al meerdere malen onder de aandacht gebracht door NMa/DTe; wij constateren echter dat er nog geen verbetering heeft plaatsgevonden. Er is een patstelling ontstaan, waarbij GasTerra aangeeft wel op TTF te willen leveren, maar er telkens geen overeenstemming wordt bereikt over de voorwaarden en de prijs.

Koppeling met seizoensflexibiliteit

Daarnaast noemen meerdere shippers de koppeling van seizoensflexibiliteit aan de afname op het GOS door GasTerra een belangrijk probleem.

Zoals gezegd is het Groningerveld vooralsnog de belangrijkste bron van seizoensflexibiliteit. Deze flexibiliteit wordt op dit moment achter het GOS afgeleverd in combinatie met het gas zelf; er wordt geen laagcalorische seizoensflexibiliteit verhandeld op TTF. Ook de meeste locaties – lege gasvelden - die geschikt zijn of kunnen worden gemaakt voor seizoensopslag, vallen nu onder de gaswinninglicenties van NAM. Dit neemt echter niet weg dat deze locaties potentieel geschikt zijn als gasopslag. Het is op dit moment onvoldoende duidelijk in hoeverre en onder welke voorwaarden, nieuwkomers zouden kunnen investeren in seizoensopslag in Nederland.

4.2 Gasrotonde

Inkoop en verkoop

Ook voor hoogcalorisch gas kan TTF nog niet gekwalificeerd worden als volwaardige liquide marktplaats. Zowel de monitor rapportage van NMa/DTe als de eerder genoemde brief van de Minister geven aan dat er te weinig gas op TTF wordt aangeboden. In andere woorden: teveel gas – bijna 90% van het hoogcalorische gas in 2006 - bereikt TTF niet en kan dus niet worden verhandeld. Ook beperkt dit de veelzijdigheid (m.n. in contractduur) van het productaanbod op TTF. Het gebrek aan afgeleverd volume en veelzijdigheid van productaanbod staat met name de functie van TTF als inkoopplaats in de weg, alsmede de mogelijkheden voor portfolio optimalisatie. Om een gespreid in- of verkoopbeleid te kunnen voeren met beheersbare risico's, is

toegang tot een rijkgeschakeerd palet aan (standaard-)producten nodig waaruit de koper en verkoper keuzes kunne maken en een profiel kunnen samenstellen.

Veel marktpartijen zien een gebrek aan import capaciteit als één van de grootste obstakels voor een liquide hoogcalorische markt op TTF. Een shipper legt uit: *“zonder voldoende capaciteit is het onmogelijk om gas in of uit het Nederlandse systeem te krijgen en dit stelt een limiet aan de liquiditeit van TTF.”* Er is echter ook een partij die van mening is dat het fysieke netwerk niet het belangrijkste probleem is en onder normale (weers-) condities geen belemmering zou moeten zijn voor handel op TTF. Deze partij licht deze stelling toe door te stellen dat: *“de bestaande gas infrastructuur is ontworpen om binnenlandse consumptie en internationale handel onder extreme (weers-) condities te faciliteren. Onder normale condities mag de capaciteit van het fysieke netwerk dus geen probleem zijn.”* Een andere partij stelt dat er weliswaar nog stappen gemaakt kunnen worden op het gebied van (import) capaciteitsuitbreiding maar dat de geplande investeringsprojecten voldoen aan de toekomstige behoefte van capaciteit.

Hierbij speelt mee dat binnenlandse producenten van aardgas nauwelijks actief zijn op TTF, hoewel dit wel toeneemt. GasTerra levert sinds 2006 (hoogcalorisch) gas op marktplaatsen zoals TTF, NBP, en Zeebrugge; in 2006 was dit ongeveer 1% van haar levering²³.

Portfolio optimalisatie en handel

Zoals aan het begin van dit hoofdstuk geargumenteed, geven sommige shippers aan dat de beschikbare transportcapaciteit niet optimaal wordt benut. Hierdoor blijven kansen voor portfolio optimalisatie liggen.

Het gaat er dan met name om, dat import- en exportcapaciteit in sommige gevallen niet benut wordt, maar ook niet opnieuw aan de markt ter beschikking wordt gesteld. Dit heeft twee oorzaken²⁴. Ten eerste wordt alle capaciteit op de lange termijn verkocht, is deze uitverkocht, en is er vrijwel geen secundaire handel in deze capaciteit. Daarbij speelt ook, dat door gebrek aan transparantie over de benutting van de infrastructuur, shippers veelal niet goed hebben kunnen inschatten welk risico zij lopen dat niet getransporteerd kan worden. De “veilige optie” is dan vasthouden aan gecontracteerde capaciteit. Recent heeft GTS de informatie-voorziening uitgebreid; de effecten hiervan zullen in de komende maanden duidelijk worden.

Als tweede speelt het kredietrisico als gevolg van onbalans. Meerdere partijen geven aan, dat dit een belemmering is om gas aan te bieden op TTF. Dit werkt als volgt. Op dit moment kan de situatie ontstaan dat een verkopende partij op TTF die zelf in balans is, de onbalansrekening van haar klant moet overnemen als deze niet aan haar betalingsverplichting jegens GTS kan voldoen. Tot de uiteindelijke onbalansrekening van de koper is verstuurd en voldaan, moet de verkoper een

²³ Bron: jaarverslag GasTerra 2006; geen onderscheid tussen Europese marktplaatsen gemaakt.

²⁴ Voor een uitgebreidere analyse zie de Gasmonitor, ontwikkelingen in de groothandelsmarkt gas in Nederland in 2005, DTe, september 2006

financiële reserve aanhouden voor dit risico. De verkoper heeft geen invloed op de afwikkeling van deze rekening, die soms 3 jaar duurt en geen vastgestelde einddatum heeft. Meerdere partijen geven aan, dat de financiële reserve die hierdoor moet worden aangehouden belemmerend werkt voor de fysieke aflevering op TTF.

Wij voegen aan de analyses van marktpartijen toe, dat de verbinding van TTF met de omringende handelsplaatsen NBP en Zeebrugge moet verbeteren. De komst van de BBL heeft recent de verbinding met de Britse marktplaats NBP sterk verbeterd. Echter, de BBL heeft nu één stroomrichting: van Nederland naar het VK. Dit betekent dat als deze pijplijn goed wordt ingezet, er gas naar het VK stroomt als de prijzen op NBP hoger zijn dan op TTF. Andersom echter, als TTF hoger noteert, kan er fysiek geen gas terug. Een constructie als “backhaul” helpt dan ook niet (voldoende). Er zijn nog geen plannen bekend bij NMa/DTe om te zorgen dat er ook gas fysiek van het VK naar Nederland kan stromen door de BBL.

Gas kan op dit moment wel via België van het VK naar Nederland. Het gas komt dan via importpunt Zelzate op het GTS netwerk. In de laatste investeringsplannen van GTS wordt Zelzate als exportpunt benoemd. Het is noodzakelijk dat Zelzate ook fysiek een importpunt blijft, om te voorkomen dat TTF geïsoleerd wordt. Voor de positie van TTF als centrum van de “gasrotonde” van Noordwest Europa is een goede verbinding, fysiek beide kanten op, met NBP en Zeebrugge noodzakelijk.

Flexibiliteit

Ook noemen partijen het gebrek aan flexibiliteit op TTF. Hierbij gaat het er voor de hoogcalorische markt met name om dat korte termijn flexibiliteit nauwelijks voor derden beschikbaar is: er worden te weinig fysieke of virtuele opslag contracten aangeboden. Wel biedt GTS nu korte termijn flexibiliteit aan via haar Combiflex-product.

Balancing

Meerdere marktpartijen hebben in onze consultatie aangegeven dat potentiële, nog niet actieve leveranciers aan TTF worden afgeschrikt door (een perceptie van) hoge onbalansheffingen.

Hierdoor komt de functie van TTF als punt waar partijen hun portfolio in balans brengen nog niet voldoende van de grond. Als partijen op de groothandelsmarkt hun posities onderling kunnen balanceren, wordt de benodigde aanspraak op fysieke balanceringsbronnen (o.a. de buffer in het leidingnet, korte-termijn opslag) minder²⁵, en kunnen partijen zonder toegang tot deze fysieke middelen toch een positie verwerven.

Veel marktpartijen zijn van mening dat de balanceringsfunctie van de TTF zich niet voldoende ontwikkelt. Dit kent een aantal oorzaken. Ten eerste geven partijen aan dat zij niet over de benodigde informatie over hun balanspositie beschikken door gebrek aan meetgegevens

²⁵ Zowel bij het Britse NBP, als in de Nederlandse elektriciteitsmarkt bij TenneT is dit effect waarneembaar

(“stuurinformatie” en de “linepack monitor”). Het is deze partijen daardoor ook niet duidelijk welke actie zij moeten nemen om hun positie te balanceren. Een shipper actief op de Nederlandse markt stelt: *“het beschikbaar stellen van real-time informatie betreffende balancering is van wezenlijk belang voor de ontwikkeling van de balanceringsmarkt.”*

Naast een gebrek aan stuurinformatie ziet een aantal shippers ook het huidige hybride systeem van uur- en dagbalancering als probleem voor de ontwikkeling van TTF als balanceringsstool. Eén shipper legt uit: *“er is een dringend noodzaak voor een verandering van het huidige uur balancerings systeem.”* De Nederlandse balanceermarkt is in haar huidige opzet inherent een lastige markt, omdat ieder uur van het jaar een aparte markt is²⁶ waar voldoende vragers en aanbieders nodig zijn voor betrekkelijk kleine producten. De balanceerfunctie van TTF is met name van belang voor nieuwkomers, die relatief veel onbalans hebben en relatief minder fysieke balanceerinstrumenten ter beschikking hebben.

Prijssignaal en risico-instrumenten

Door gebrek aan liquiditeit in de handel en gebrek aan fysieke “basis”, geeft TTF minder goede prijssignalen af dan gewenst. Dit beperkt ook het aanbod van risico-instrumenten van banken. Deze problemen worden echter vanzelf opgelost met een meer liquide TTF.

Samenvatting

Markt	Functie TTF	Situatie vandaag
Binnenlands laagcalorisch	Levering gas en flexibiliteit	Minder dan 1% van het gas en flex via TTF, vanwege GOS contracten en gebrek aan beschikbare kwaliteitsconversie en beschikbare seizoensflexibiliteit
Gasrotonde	In- en verkoop	Minder dan 10% van het gas via TTF, vanwege gebrek aan beschikbare transportcapaciteit en gebrek aan afleveren op TTF van binnenlandse productie
	Portfolio optimalisatie en handel	Minder handel en optimalisatie dan mogelijk vanwege onderbenutting van bestaande importcapaciteit, kredietrisico's
	Flexibiliteit	Onvoldoende flexibiliteit vanwege lage aandeel TPA beschikbaar
	Balancering	Onvoldoende balancering via TTF door gebrek aan transparantie en de opzet van het balanceringsregime
	Prijssignaal en risico-management	Te onbetrouwbaar voor leveringszekerheid

²⁶ GTS hanteert een hybride systeem van uur- en dagbalancering.

5 Waarom actie?

De werking van TTF is een afspiegeling van marktwerking op de groothandelsmarkt voor gas in het geheel. Een aantal hier genoemde oorzaken van het nog niet volwaardig functioneren van TTF ligt dus ook niet zozeer bij TTF zelf, maar in omringende thema's van de groothandelsmarkt voor gas. Dit neemt echter niet weg dat het functioneren van TTF afhangt van het oplossen van de hier genoemde knelpunten.

Wij zijn van mening dat het oplossen van deze knelpunten urgent is. De meeste hier genoemde zaken zijn sinds 2002 al meerdere malen door NMa/DTe onder de aandacht gebracht. Wij constateren echter dat er door de markt zelf onvoldoende vooruitgang geboekt is. Sommige oplossingen vergen een lange voorbereidingstijd omdat er fysieke investeringen nodig zijn. Echter dat een gebrek aan transparantie en problemen met de (detail-) regelgeving de ontwikkeling van TTF vertragen, is onnodig. Juist waar investeringen niet nodig zijn, is snelle actie mogelijk en noodzakelijk om marktpartijen het vertrouwen te geven dat de marktwerking voldoende snel zal verbeteren.

Voor de binnenlandse laagcalorische markt is met name van belang dat het leveren van laagcalorisch gas via TTF nog niet van de grond komt. De patstelling over de vraag of en onder welke voorwaarden laagcalorisch gas op TTF geleverd kan worden, duurt al jaren en er is voorsnog geen resultaat opgeleverd. Het resultaat is een gebrek aan prijsconcurrentie op de leveringsmarkt voor kleinverbruikers. Gezien de marktverhoudingen en tegengestelde belangen denken wij dat marktpartijen hier niet zelfstandig uit zullen komen. Overheidsmaatregelen op dit vlak zijn dan ook gewenst.

Het oplossen van knelpunten die de "gasrotonde" ambitie mogelijk vertragen is van vitaal belang voor de leveringszekerheid en de concurrentie op de nationale gasmarkt, en bepalend voor de positie van TTF in relatie tot andere marktplaatsen in Noordwest Europa. Om TTF tot hét centrum van de internationale handel te maken moet de ontwikkeling versneld worden. Het gaat voor de gasrotonde uitsluitend om maatregelen die de (internationale) handel en gasstromen vergemakkelijken, zodat marktpartijen de gasrotonde kunnen laten werken met een minimum aan regulering.

De volgende twee hoofdstukken bevatten een overzicht van alle acties die nodig zijn om de hoogcalorische "gasrotonde" werking van TTF te bevorderen, en concurrentie tussen leveranciers aan laagcalorische eindgebruikers mogelijk te maken. Sommige van deze acties worden al door marktpartijen of GTS voorbereid; andere staan nog in de kinderschoenen of zijn nog geheel niet gestart en vragen actie van de overheid.

6 Benodigde acties: binnenlandse laagcalorische markt

Om binnenlandse eindafnemers daadwerkelijk te kunnen laten profiteren van marktwerking op de markt voor laagcalorisch gas binnen de beperkingen die volgen uit de grote rol van het Groningerveld in de voorziening van gas en flexibiliteit, is meer nodig dan een goed werkende hoogcalorische markt. Zowel de koppeling van de hoogcalorische markt met de laagcalorische markt, via kwaliteitsconversie, moet worden verbeterd, als de werking van de laagcalorische markt zelf. Op deze punten gaan wij achtereenvolgens in.

6.1 Kwaliteitsconversie

Achtergrond en aard van het probleem

Voor de splitsing van Gasunie in het huidige Gasunie N.V. en het huidige GasTerra, werd de conversiebalans bewaakt door een combinatie van fysieke conversie in conversiestations, en het afstemmen van de productie uit Groningen en de kleine velden op de vraag naar de diverse gaskwaliteiten. Hierbij gold dat de "exportkwaliteit" laagcalorisch gas altijd fysiek geconverteerd moest worden in conversiestations, maar dat de binnenlandse vraag naar laagcalorisch gas hoofdzakelijk zonder grootschalige conversie vanuit het Groningerveld kon worden voorzien.

De splitsing van Gasunie heeft deze situatie veranderd. De hoeveelheden en kwaliteiten gas die marktpartijen willen invoeren (productie, import) en onttrekken (export, binnenlands verbruik) zijn in principe een gegeven voor GTS. GTS gebruikt de conversiestations om in de resulterende vraag naar kwaliteitsconversie te voorzien, maar beïnvloedt de productie van gas uit Groningen en de kleine velden niet langer (direct). Om de conversiebalans te kunnen beheersen heeft GTS een allocatiesysteem ingesteld waarbij conversiecapaciteit bij GTS geboekt moet worden. De allocatie van deze capaciteit gebeurt op basis van "first come, first served". GTS geeft aan dat de (fysiek) beschikbare kwaliteitsconversie capaciteit de komende jaren is volgeboekt.

De hoeveelheid gas die GTS fysiek kan converteren in de conversiestations hangt af van het aanbod van hoogcalorisch gas, het aanbod laagcalorisch gas, en de hoeveelheid stikstofcapaciteit die GTS heeft om gas mee te "verdunnen". Daarbij is het portfolio van GasTerra dermate groot, dat het zowel de vraag naar fysieke conversie als het aanbod grotendeels bepaalt. Immers, levert het Groningerveld meer gas dan neemt de vraag naar conversie af; regelt het Groningerveld af dan neemt de vraag naar conversie toe en het aanbod af.

Sinds de splitsing van Gasunie gebruikt de landelijk netbeheerder de productiemix van GasTerra dus niet langer als een middel om in de vraag naar conversie te voorzien, maar is deze mix een externe factor geworden die in hoge mate bepaalt hoeveel conversie er beschikbaar is voor derden. Ondertussen zijn er geen signalen dat sinds de splitsing van Gasunie de fysieke mogelijkheden van het Groningerveld sterk achteruit zijn gegaan.

Wij constateren dan ook, dat het huidige tekort aan kwaliteitsconversie een contractueel tekort betreft en geen fysiek tekort. Op de middellange termijn, naarmate de productiecapaciteit van het Groningerveld afneemt, zal er wel een fysiek tekort aan kwaliteitsconversie ontstaan.²⁷

Capaciteit en allocatie

Bijna alle shippers pleiten vóór uitbreiding van de kwaliteitsconversie capaciteit; niemand is tegen. Daarbij geven de meeste partijen aan, dat zij toe willen naar een situatie waarin kwaliteitsconversie capaciteit niet meer verplicht vooraf geboekt hoeft te worden.

GTS is verantwoordelijk voor voldoende kwaliteitsconversie en geeft aan dat het vooraf boeken ervan pas kan worden afgeschaft ná de door haar geplande investering. NMa/DTe is echter van mening dat GTS hiermee haar mogelijkheden om de markt (contractueel) meer conversie aan te bieden onderschat, en oplossing van het conversieprobleem onnodige en onwenselijke vertraging oploopt. Omdat het op de korte termijn een contractueel probleem betreft, kan en moet dit contractueel worden opgelost. GTS zou een contractuele operationele relatie met GasTerra moeten aangaan, om te zorgen dat een eventueel tekort aan kwaliteitsconversie opgelost wordt via het portfolio van GasTerra. Overigens kunnen ook portfolio's van andere bedrijven, zoals bijvoorbeeld de grote elektriciteitsbedrijven, in mindere mate contractuele conversie-diensten aanbieden aan GTS. GTS kan met deze contractuele weg de conversiebalans "achter de schermen" beheersen en het boeken van conversiecapaciteit afschaffen.

De medewerking van GasTerra aan deze contractuele oplossing is cruciaal. Mochten GTS en GasTerra niet zelfstandig tot een akkoord kunnen komen, dan moet overwogen worden deze partijen verplichtingen op te leggen. Hiervoor is een verankering in wet- en/of regelgeving gewenst.

Zoals eerder benoemd zal, naarmate de voorziening van gas in Nederland verschuift van het Groningerveld naar een grotere (hoogcalorische) importafhankelijkheid, er fysiek meer vraag komen naar kwaliteitsconversie. Dat GTS investeert om de kwaliteitsconversie capaciteit (deels) mee te laten groeien met de importcapaciteit is dan ook in beginsel terecht.

Verdeling van de kosten

Over de vraag hoe de kosten van kwaliteitsconversie doorberekend moeten worden in een systeem waarin niet geboekt wordt, verschillen de meningen. Zo beargumenteert één shipper dat een benodigde maatregel " *de volledige socialisatie van de kwaliteit conversie capaciteit*" is. Echter een ander shipper stelt: " *het is verstandig om te starten met een 'pay as you use' systeem i.p.v. kwaliteitsconversie een systeemdienst te maken, dit om het proces te versnellen*". Een andere shipper waarschuwt voor de kans op hogere transport tarieven en vraagt om een studie naar de kosten

²⁷ Op langere termijn – meer dan 10 jaar – speelt de vraag of als het Groningerveld leeg raakt, alle vraag van kleinverbruikers via kwaliteitsconversie moet worden voorzien, of dat het gunstiger is om afnemers om te schakelen naar hoogcalorisch gas.

van een dergelijke actie en hoe deze kosten verhaald zullen worden op de shippers. Een ander sluit zich hierbij aan en beargumenteert: *“het volledig socialiseren van kwaliteitsconversie is discriminerend ten opzichte van een partij die G-gas invoedt en verkoopt.”*²⁸ Daarnaast wijst deze partij op het gevaar dat partijen het gesocialiseerde kwaliteitsconversie systeem gaan gebruiken om hoogcalorisch gas om te zetten voor export naar het buitenland.

In de eerste plaats is de beschikbaarheid van kwaliteitsconversie van belang; de kostenverdelingsdiscussie is hieraan secundair. Uiteindelijk is de verdeling van de kosten een afweging tussen een “vervuiler betaalt” principe of een “gelijk speelveld” principe. Als gekozen wordt voor een gelijk speelveld en de kosten gesocialiseerd worden, bijvoorbeeld over alle exitpunten of over alle laagcalorische exitpunten, hebben partijen die geen directe toegang hebben tot het Groningerveld geen achterstand ten opzichte van GasTerra, maar betaalt GasTerra verplicht mee aan conversie die zij zelf niet nodig heeft. Andersom, in een constructie waar de gebruiker betaalt, wordt de rekening van de dienst eerlijk verdeeld en hebben gebruikers een prikkel om de dienst efficiënt te gebruiken, maar hebben marktpartijen een automatische achterstand op GasTerra omdat zij relatief meer conversie nodig hebben dan GasTerra. Hoe de kosten moeten worden verdeeld zal te zijner tijd via aanpassing van de Codes worden vastgelegd.

6.2 Flexibiliteit

Zoals eerder is aangegeven, is toegang tot opslagfaciliteiten cruciaal voor de ontwikkeling van de laagcalorische (èn hoogcalorische) markt. Meerdere marktpartijen wijzen in de consultatie op dit belang.

Van de beschikbare capaciteit in bestaande opslagen wordt nu slechts enkele procenten aan de markt aangeboden²⁹. Daarenboven geldt, dat van de locaties die geschikt zijn om in de toekomst om te bouwen tot seizoensopslag, de meerderheid om historische redenen onder bestaande gaswinninglicenties van NAM valt. Dit bemoeilijkt investeringen in gasopslag door nieuwkomers, die nodig zijn om de marktwerking op de flexibiliteitsmarkt te versterken.

Om lege gasvelden die geschikt zijn voor gasopslag, voor derden beschikbaar te maken en zo nieuwe investeringen beter mogelijk te maken, is een herziening van de Mijnbouwwet nodig.

6.3 Kwaliteitsconversie en investeren niet voldoende

Ook als kwaliteitsconversie niet meer hoeft worden geboekt ontstaat er nog niet automatisch en op korte termijn voldoende keuzevrijheid voor leveranciers van laagcalorisch gas aan

²⁸ G-gas = laagcalorisch gas

²⁹ Deels via GTS o.b.v. methodebesluit flexibiliteitsdiensten van NMa. Bestaande opslagcapaciteit is via GasTerra aan GTS gecontracteerd voor publieke taken zoals piekgasregeling.

kleinverbruikers. Dit lost immers alleen het tekort aan kwaliteitsconversie op; toegang tot gas en (seizoens-)flexibiliteit blijven nodig. Hierbij merken wij op dat de in de vorige paragraaf genoemde maatregelen bedoeld zijn om het investeringsklimaat te bevorderen; deze investeringen kosten vervolgens nog vele jaren om te realiseren. Hetzelfde geldt voor maatregelen in hoofdstuk 7, gericht op het vergroten van de fysieke importcapaciteit.

Op grond van bovenstaande redenering concluderen wij dat hoewel kwaliteitsconversie en het verbeteren van het investeringsklimaat voor flexibiliteit belangrijke bijdragen kunnen leveren aan het ontwikkelen van concurrentie op de markt voor laagcalorisch gas, het niet realistisch is om te denken dat de afhankelijkheid van het Groningerveld de komende jaren sterk afneemt. Als wordt vastgesteld GasTerra een (deels voortdurende) dominante positie heeft op de markt voor laagcalorisch gas en/of flexibiliteit, is er aanvullende actie nodig om de concurrentie tussen leveranciers aan kleinverbruikers te bevorderen.

Een aantal maatregelen in dit document is alleen nodig in geval GasTerra een economische machtspositie heeft. Dergelijke maatregelen zijn vergezeld van de formulering "mits en zolang GasTerra dominant is".

6.4 Laagcalorisch gas en flexibiliteit via TTF

Zoals eerder beargumenteerd is er fysiek voldoende laagcalorisch gas en flexibiliteit aanwezig in Nederland. Echter omdat dit direct "achter het GOS" wordt afgeleverd en niet via TTF stroomt, is het gas niet verhandelbaar en niet vrij inzetbaar, en zijn de mogelijkheden voor leveranciers om zich van elkaar te onderscheiden daarom beperkt.

De meeste shippers zijn voorstander van een regeling die ervoor zorgt dat meer Groningergas via TTF stroomt. Eén shipper gaat zelfs zo ver om te stellen "*per 1 januari 2008 moeten al het gas en flexibiliteit op de TTF worden afgeleverd*". Hoewel andere shippers minder absoluut zijn, spreken velen een sterke wens uit voor levering van laagcalorisch gas op TTF en geniet een dergelijke maatregel voor sommigen prioriteit. Tegelijkertijd geven sommige partijen aan, dat zij niet verplicht willen worden zelf de groothandelsmarkt op te gaan met alle taken en verplichtingen van dien. GasTerra geeft aan dat het belangrijk is zorg te dragen, dat zij zelf niet dominant wordt op TTF. Ook waarschuwt GasTerra dat als teveel gas op TTF wordt geleverd, dit gas naar het buitenland zou kunnen wegstromen. Ook geeft één partij aan wel laagcalorisch gas op het TTF te willen leveren, maar dat hier geen vraag naar is.

Er worden nu standaard laagcalorische (jaar-)contracten zónder flexibiliteit aangeboden op TTF. Vanwege de grote vraag naar seizoensflexibiliteit op de markt voor laagcalorisch gas is de inkoop van dergelijke contracten geen alternatief voor leveranciers aan kleinverbruikers³⁰. Dat er dus geen

³⁰ Sommige van deze leveranciers beschikken wel over opslag, maar deze opslagen zijn bestemd voor uur-, dag- en weekflexibiliteit, en zijn onvoldoende groot voor het leveren van seizoensflexibiliteit.

vraag is naar "vlak" jaargas, is dus naar oordeel van NMa/DTe niet verbazend. Seizoensflexibiliteit voor laagcalorisch gas wordt nu niet aangeboden op TTF; de enige partij die hiervan een significante hoeveelheid aan zou kunnen bieden is GasTerra.

Keus voor afnemers

Om de werking van de groothandelsmarkt voor laagcalorisch gas en de concurrentie tussen leveranciers aan consumenten te verbeteren is het cruciaal dat shippers / leveranciers de mogelijkheid hebben een portfolio op te bouwen met TTF gas en import & conversie. Ook moeten zij risico's en kosten van pieken in de vraag en van onbalans af kunnen dekken met flexibiliteitcontracten. Zoals beargumenteerd is het hiervoor noodzakelijk dat er Groningergas en flexibiliteit in de juiste hoeveelheden op het juiste moment op TTF wordt geleverd.

6.4.1 Pakket structurele maatregelen

Overdracht op TTF

Een manier om te zorgen dat Groningergas op TTF wordt geleverd, kan worden ontleend aan het marktmodel voor elektriciteit. In het elektriciteitsmodel is de leverancier ofwel de direct aangeslotene verantwoordelijk om de afname van haar klanten te voorspellen en hierin te voorzien³¹. Deze partij kan deze "programmaverantwoordelijkheid" (hierna: PV) uitbesteden; vele direct aangeslotenen doen dit ook. Het equivalent in de gasmarkt noemen wij hierna balansverantwoordelijkheid.

Als een dergelijk model bij gas wordt toegepast, zal het tot effect hebben dat als overdracht van eigendom van gas binnen het Nederlandse systeem maar vóór de huishoudmeter plaatsvindt, dit per definitie op het TTF geschiedt, mits de verkoper van het gas niet ook de balansverantwoordelijkheid overneemt van de kopende partij. Het ontkoppelen van de gaslevering en de balansverantwoordelijkheid zorgt ervoor dat de balansverantwoordelijkheid niet standaard wordt uitbesteed met behulp van een "balancerende handelsrelatie", in welk geval er de facto niets verandert. Om deze constructie mogelijk te maken, is nadere regelgeving noodzakelijk. Aansluiting met de internationaal gangbare praktijk is hierbij belangrijk.

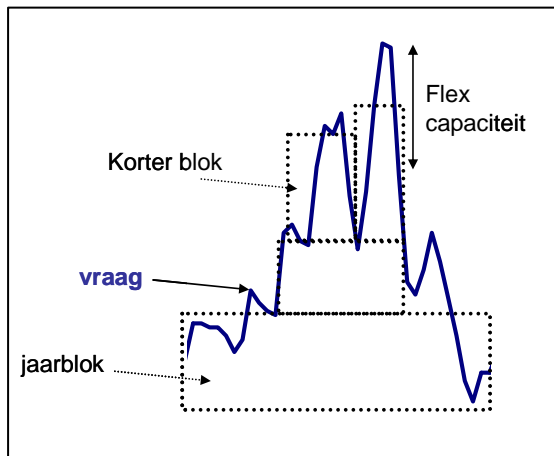
Andere manier van zakendoen: meer modulair

De huidige GOS-contracten kunnen echter niet zondermeer naar TTF worden overgeplaatst. Het betreft namelijk vaak "all in" contracten waarin alles door de verkopende partij wordt geleverd (gas, flexibiliteit, voorspellen van de vraag, onbalans, aansluitkosten) en de koper weinig waarde meer toevoegt. Op TTF worden deze contracten onbeheersbaar. In de toekomst zouden portfolio's echter veel meer modulair moeten worden opgebouwd met andere typen contracten. Dit betekent dat er (combinaties van) blokcontracten gas, virtuele opslagcontracten, en balans-

³¹In principe is de afnemer zelf verantwoordelijk, maar in geval van niet-direct aangeslotenen wordt deze verantwoordelijkheid automatisch uitbesteed aan de leverancier.

contracten kunnen ontstaan en worden verhandeld waarmee leveranciers aan eindgebruikers een portfolio opbouwen. Dit komt de handel sterk ten goede. De blokcontracten kunnen een heel spectrum laagcalorische producten beslaan: van bijvoorbeeld jaarproducten 3 tot 5 jaar vooruit, tot dag- en uurproducten morgen. De bulk van de seizoensflexibiliteit kan dan ook worden voorzien door maand-, week-, en dagblokken gas. Dit principe wordt in figuur 4 geïllustreerd.

Figuur 4. Voorzien in de flexbehoefte met "blokken" gas en flex diensten.

Alle verschillende blokken kunnen los verhandeld worden en hebben een eigen prijs. Een blok "maandgas januari" is een ander product, en waarschijnlijk duurder, dan "maandgas juni". De totale vraag van bijvoorbeeld 3 januari om 2 uur 's middags wordt dan grotendeels voorzien uit een stukje van een jaarcontract, een stukje van een maandcontract, enzovoort tot en met het product "gas op de leveringsdag om 2 uur".

Voor de overgebleven vraag naar flexibiliteit zijn virtuele opslagcontracten nodig, en de flexibiliteitsproducten die nu al door GTS worden aangeboden. Virtuele opslagcontracten zijn volume neutraal, en gestructureerd als opslagcontracten, maar met afleverpunt TTF. Een afnemer kan gas "virtueel opslaan" en vervolgens weer onttrekken. Een virtueel opslagcontract specificeert een opslagcapaciteit (volume) en de snelheid waarmee gas ingevoerd of onttrokken kan worden aan de opslag. Deze contracten kunnen variëren van zeer korte termijn tot seizoensopslag. Het voordeel van virtuele opslag boven fysieke, is dat de verkoper zelf kan besluiten hoe hij zijn portfolio inzet om de flexibiliteit te leveren. Hierdoor blijft het portfolio van de verkoper gebundeld, en blijft zijn portfolio voordeel dus intact.

Sector stelt voor

Het is belangrijk dat in de sector overeenstemming wordt bereikt welke producten precies nodig zijn, en onder welke contractvoorwaarden, om zo snel mogelijk over te kunnen stappen naar deze nieuwe manier van zakendoen. (Enige vorm van) standaardisatie verbetert de handelbaarheid van producten. Hiervoor is een sectorbreed industrieforum nodig waarin alle belanghebbenden (o.a. shippers, leveranciers, grootafnemers, producenten, beurzen) zijn vertegenwoordigd. Dit

forum zou kunnen worden gefaciliteerd door NMa/DTe; de inhoud van de standaard moet echter in eerste instantie door de sector worden vastgesteld.

Om te zorgen dat snel genoeg overeenstemming wordt bereikt en de gewenste mate van standaardisatie werkelijkheid wordt, is nadere regelgeving gewenst. Hierin zou kunnen worden opgenomen dat er raamcontracten en/of standaardproducten voor laagcalorisch gas en flexibiliteit bestaan, waarvan overigens vrijelijk mag worden afgeweken zonder dat de overheid hier een toetsende rol in speelt. Het industrieforum zou deze standaard uitwerken en voorstellen; NMa/DTe stelt deze dan vast en ziet daarbij toe op de kwaliteit. Deze constructie beoogt door standaardisatie de verhandelbaarheid van laagcalorisch gas en flexibiliteit te verhogen, met behoud van contractvrijheid. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om beperkingen op te leggen aan de contractvrijheid van marktpartijen; vandaar dat afwijkingen van de standaard mogelijk moeten blijven en het initiatief voor de standaard bij de sector thuishoort. Wel denken wij dat (enige vorm van) standaardisatie de verhandelbaarheid en daarmee de marktwerking versterkt, en dat een "kwaliteitsstempel" van NMa/DTe de totstandkoming van een goede standaard kan bevorderen.

De mate van detail van de standaard – wat wordt in een standaard vastgelegd en wat niet – moet nader worden onderzocht. Een te hoge mate van detail kan namelijk leiden tot een te rigide standaard en daardoor een verkeerd signaal afgeven alsof de overheid de contractvoorwaarden van laagcalorisch gas poogt te reguleren; een te vrijblijvende standaard leidt mogelijk niet tot betere verhandelbaarheid van gas en flexibiliteit. De gewenste mate van detail moet dus zorgvuldig worden gewogen en zal zich in de loop van de tijd ontwikkelen.

Rol van het Groningerveld en GasTerra

Bovenstaande constructie is een grote verandering in de manier waarop laagcalorisch gas en flexibiliteit worden vermarkt. Alle aanbieders zullen hun productaanbod aanpassen. Gezien de grote rol van het Groningergas in de gasvoorziening van Nederlandse huishoudens, is het cruciaal dat GasTerra de juiste producten allemaal in de juiste hoeveelheden aanbiedt aan de markt. Hierbij heeft GasTerra een sleutelpositie, die onder andere blijkt uit het hoge marktaandeel van GasTerra. In de transitie naar een nieuwe manier van zakendoen is het daarom noodzakelijk dat GasTerra zich actief constructief opstelt en alle zeilen bijzet om het nieuwe model te accommoderen naar de wensen van haar klanten.

Mits en zolang GasTerra dominant is op de markt voor laagcalorisch gas en flexibiliteit, is een "scheidsrechter" voor conflicten tussen GasTerra en haar klanten nodig. Een dergelijke constructie bestaat al voor netbeheerders, waar de NMa een formele rol heeft als geschilbeslechter in geval van conflict tussen een netbeheerder en een belanghebbende. Deze constructie is geïntroduceerd met de gedachte, dat netbeheer een natuurlijk monopolie is en klanten dus per definitie een zwakkere onderhandelingspositie hebben. Een dergelijk vangnet zou ook op GasTerra van toepassing moeten zijn, mits en zolang GasTerra dominant is. Ook bijvoorbeeld bij de balancerende shipperrelatie kan geschilbeslechting instrumenteel zijn om de

keuzevrijheid voor marktpartijen te waarborgen. Om een goede voorziening voor geschilbeslechting te treffen, is verankering in wet- en/of regelgeving nodig, en moet een toetsingskader worden ontworpen.

6.4.2 Verwachte effecten structurele pakket

Marktwerking

Wij verwachten dat het bovengenoemde pakket, in combinatie met de maatregelen genoemd in paragraaf 6.1 en de maatregelen ter versnelling van de "gasrotonde" in hoofdstuk 7, zal leiden tot meer handel, meer keuzevrijheid voor leveranciers aan kleinverbruikers en meer prijsconcurrentie tussen deze leveranciers. De "overdracht op TTF" regel leidt tot een groter bereik van TTF en dus tot een potentieel hoger handelsvolume; (enige vorm van) standaardisatie van contracten is een belangrijke voorwaarde voor liquide handel. Het samenstellen van een divers portfolio wordt zo mogelijk.

Leveringszekerheid

De grootste zorg bij regelingen die leiden tot meer gas op TTF, die door marktpartijen is geuit in onze consultatie, is dat het zou leiden tot uitverkoop van Nederlands gas en daarom tot een tekort van gas voor binnenlandse afnemers. Hierop bemerken wij het volgende.

Als eerste wordt de zorg weggenomen, omdat er geen verplichting wordt voorgesteld om ongelimiteerd gas aan te bieden op TTF. Overdragen van gas op TTF kan in dit structurele pakket nog steeds onder bilaterale (standaard-)contracten gebeuren, waarin de hoeveelheid tussen koper en verkoper wordt afgesproken. Dit is een wezenlijk andere constructie dan bijvoorbeeld een "gas release" waarbij een partij verplicht zou worden via de beurs gas ter beschikking te stellen. Bij een dergelijke constructie kan de hoeveelheid gas die afgenomen wordt plotseling hoger uitvallen, bijvoorbeeld door een inschattingfout over de prijs; bij afleveren op TTF onder bilaterale contracten kan dit niet.

Ten tweede was ten tijde van de consultatie nog geen onderscheid gemaakt tussen laagcalorisch en hoogcalorisch gas. Zoals eerder beargumenteerd, vindt de meeste internationale handel en transport plaats in hoogcalorisch gas en in een "exportkwaliteit" hoogcalorisch gas die niet in Nederland wordt geconsumeerd. De zorg om "uitverkoop" wordt weggenomen door het programma alleen toe te passen op laagcalorisch gas van de kwaliteit die in Nederland gebruikt wordt (Wobbe label 43,8 en 44,4)³².

Wat betreft laagcalorisch gas zijn de mogelijkheden voor arbitrage en wegvloeien naar het buitenland beperkt. Het gas zelf wordt maar in een paar landen gebruikt en veelal zonder veel

³² Ook de berichten over het uitverkocht zijn van gas van GasTerra, in het voorjaar van 2006, hadden betrekking op hoogcalorisch gas

omwegen naar de eindafnemers gestuurd; er zijn geen grote internationale transitstromen van laagcalorisch gas. De fysieke exportcapaciteit voor dit gas is daarenboven beperkt en grotendeels voor langere duur uitverkocht. GasTerra is zelf één van de grootste exporteurs³³; andere partijen hebben dus nauwelijks ruimte om méér laagcalorisch gas van GasTerra te kopen om dit in het buitenland door te verkopen.

Daarnaast merken wij op, dat de hierboven beschreven constructie de leveringszekerheid op de middellange termijn juist duidelijk kan verbeteren. Doordat handel mogelijk wordt in (standaard-) contracten, ontstaan er betere prijssignalen en nieuwe mogelijkheden voor bedrijven. Het op commerciële basis aanbieden van gasopslag wordt bijvoorbeeld veel aantrekkelijker, als in principe alle leveranciers aan eindklanten een dergelijke dienst zouden kunnen afnemen en als door goede prijssignalen de haalbaarheid van een dergelijke onderneming met voldoende zekerheid kan worden vastgesteld.

6.4.3 Redelijkheid van voorgestelde maatregelen

De hier voorgestelde constructie zou een grote verandering zijn voor vrijwel alle betrokken partijen.

Vooraf voor GasTerra is de voorgestelde verandering groot. De facto zal GasTerra haar gas niet meer "aan de voordeur" afleveren, maar op TTF. Ook gaat de verantwoordelijkheid en de toegevoegde waarde van het voorspellen en adequaat inkopen van de vraag over van GasTerra naar haar klanten. In plaats daarvan zal GasTerra inkomsten halen uit het verkopen van (combinaties van) standaardblokken gas op TTF, commerciële opslag, en balanceerdiensten.

Omdat gas van GasTerra in de nieuwe constructie op TTF wordt geleverd en GasTerra zelf kan blijven bepalen welke middelen uit haar portfolio zij inzet om aan deze vraag te voldoen, blijft zij haar portfolio voordeel behouden. Wel zal de piek in de vraag naar gas van GasTerra waarschijnlijk lager worden, omdat haar klanten ook andere middelen kunnen inzetten om die pieken dan wel af te schaven, dan wel te beleveren. Zo worden zowel het portfolio van GasTerra als dat van haar klanten maximaal efficiënt ingezet.

NMa/DTe acht het redelijk dat aan GasTerra meer regels gesteld worden dan aan anderen, mits en zolang GasTerra dominant is op de markt voor laagcalorisch gas en/of flexibiliteit. In de Gaswet is aan GasTerra een bijzondere rol toebedeeld als uitbater van het Groningerveld. Bij de liberalisering heeft GasTerra deze waardevolle activiteiten in wezen geërfd. Naar mening van NMa/DTe rechtvaardigt dit maatregelen die ervoor zorgen dat de bijzondere positie van GasTerra, geen negatieve gevolgen heeft voor de marktwerking verderop in de keten, mits deze maatregelen redelijk en proportioneel zijn.

³³ Bron: jaarverslag GasTerra 2006

Wel wordt er mogelijk een inefficiëntie gecreëerd voor kleine leveranciers aan eindgebruikers. Immers, als zij hun programma-verantwoordelijkheid willen uitbesteden, moeten zij hier – naast hun gascontract - een extra contract voor afsluiten. Ook zullen deze kleine leveranciers minder met hun eigen portfolio kunnen optimaliseren dan grote spelers met bijvoorbeeld eigen elektriciteitsopwek. Daartegenover staat echter, dat zij toegang hebben tot een breder spectrum producten op TTF en naar verwachting ook keus hebben uit concurrerende aanbieders van PV-diensten. Een kleine leverancier die goed (op de juiste momenten) inkoopt, kan een goedkoper aanbod doen aan klanten.

6.4.4 Alternatieven

Eerder in dit hoofdstuk (6.3) is al beargumenteerd dat inzetten op alleen uitbreiding van kwaliteitsconversie en gasopslag, een onevenredig dure en tijdrovende oplossing is. Er zijn echter nog drie andere mogelijkheden: het beëindigen van de exclusiviteit van het contract van GasTerra met NAM, het mogelijk maken van re-entry, en het stellen van specifieke eisen aan de volumes en prijzen die GasTerra aanbiedt voor laagcalorisch gas op TTF.

Het GasTerra-NAM contract

Het privaatrechterlijke contract tussen NAM en GasTerra houdt in dat al het gas uit het Groningeveld wordt verkocht aan GasTerra. Als NAM aan meerdere groothandelaren zou leveren, zouden afnemers meer keus hebben bij welke groothandelaar zij inkopen. Het contract tussen NAM en GasTerra is echter een langjarig contract dat niet binnenkort verloopt. Daarbij komt, dat een dergelijke maatregel diep ingrijpt in de structuur van het Gasgebouw en mogelijk in het kleine-velden beleid. Deze mogelijke maatregel heeft daarom waarschijnlijk momenteel niet de voorkeur. Marktpartijen zijn overwegend van mening dat een dergelijk “gas release program” voor NAM niet de gewenste oplossingsrichting is.

Re-entry

Eén Nederlandse partij is voorstander van een re-entry programma, terwijl anderen dit enkel als een tijdelijke maatregel zien. Re-entry betekent dat het administratief mogelijk wordt, gas dat achter het GOS is afgeleverd terug te brengen naar TTF. Daarmee wordt het gas weer verhandelbaar en kan het naar andere bestemmingen worden gebracht om zo te arbitreran. Dit zou een alternatief zijn voor het “overdracht op TTF” principe. Er is een, nog niet nader gespecificeerde, investering van GTS in informatietechnologie voor nodig om dit mogelijk te maken. Ook kan het leiden tot meer administratieve belasting bij marktpartijen en GTS. GTS is geen voorstander van deze maatregel; ook is de maatregel op zich niet zondermeer uitvoerbaar en onvoldoende om het gewenste resultaat te bereiken³⁴. Het paard kan dus beter vóór de wagen gespannen worden door een verandering van de manier van zakendoen, dan achter de wagen door re-entry.

³⁴ Veel van de huidige “GOS-contracten” kunnen re-entry niet zondermeer accommoderen.

Nadere eisen aan GasTerra

Het succes van bovenstaand structurele pakket maatregelen in de voorgestelde constructie is in grote mate afhankelijk van de manier waarop GasTerra met de voorgestelde maatregelen omgaat. GasTerra zal immers een prominente rol vervullen in de nieuw af te sluiten (standaard-) contracten. Een risico is dat het nu voorgestelde model niet of pas na grote vertraging uit de verf komt of leidt tot hogere kosten voor shippers en uiteindelijk voor eindgebruikers.

Een alternatief voor de vrijwillige industriestandaard is het stellen van nadere eisen aan de laagcalorische afzet van GasTerra. Hoewel geredeneerd kan worden dat dergelijke maatregelen een logisch gevolg zijn van de in de Gaswet vastgelegde positie van GasTerra, betreft dit alternatief uitsluitend GasTerra en kan het daarenboven marktverstrend werken. Het treffen van een dergelijke ingrijpende discriminerende maatregel van vóóraf reguleren moet zorgvuldig worden afgewogen. Daarbij geven wij de Minister in overweging om de hieronder genoemde trajecten wel vast in te zetten, maar de inwerkingtreding conditioneel te maken, om zo de voorbereidingstijd te minimaliseren.

Ten eerste kan gedacht worden om GasTerra een tijdelijke verplichting op te leggen ten aanzien van de volumes die zij aanbiedt in de diverse producten, mits en zolang zij dominant is. Er is namelijk een breed scala producten nodig om een portfolio goed te kunnen voorzien; een gebrek aan één cruciaal product kan al voldoende zijn om een leverancier aan kleinverbruikers in de problemen te brengen. Deze verplichting vraagt om nadere wet- en regelgeving.

Bovenstaande maatregel gaat nog niet in op de prijsstelling van de producten. Een volume-eis krijgt des te meer kracht, als ook de prijsstelling wordt beïnvloed. Zo wordt voorkomen dat er "geen vraag" naar een product lijkt te zijn omdat het te duur wordt aangeboden. Door bijvoorbeeld GasTerra te verplichten prijsvolger te zijn op TTF, wordt dit voorkomen. Een dergelijke maatregel is drastisch en zal dus zorgvuldig moeten worden voorbereid en afgewogen.

7 Benodigde acties: gasrotonde

Om TTF tot spil van de gasrotonde te maken, moet TTF een betere in- en verkoopplaats worden, moet portfolio optimalisatie en handel beter mogelijk worden, en moet balanceren makkelijker worden³⁵. Dit alles heeft tot doel, de internationale gasmarkt zelf haar werk te laten doen met een minimum aan regulering.

7.1 Verbeteren van de functie als in- en verkoopplaats

Fysieke importcapaciteit vergroten

De noodzaak van het vergroten van de aanvoer naar TTF door het vergemakkelijken van transport naar Nederland wordt door alle partijen onderkend. De taak om te zorgen voor voldoende transportcapaciteit is belegd bij GTS. Vrijwel alle partijen zijn het erover eens dat om deze vergroting van aanvoer te bewerkstelligen, meer fysieke import capaciteit gewenst is. Voor meerdere partijen heeft deze maatregel de hoogste prioriteit; geen enkele partij is tegen. GTS merkt hierbij op, dat de noodzaak ligt bij een *“stabiel regulator regime dat economisch verantwoord investeren mogelijk maakt.”*

Sommige partijen voegen toe dat de verdeling van (vaste, primaire) transportcapaciteit op een marktconforme manier plaats moet vinden. Eén partij licht toe: *“er is een behoefte aan een eerlijk en marktconform allocatiemechanisme dat de capaciteit op een non-discriminatoire en efficiënte wijze alloceert; hierbij valt te denken aan veilingen”.*

Ook de Minister geeft in haar eerder genoemde brief aan, dat vergroten van de markt tot minstens Noordwest Europese schaal cruciaal is. NMa/DTe concludeert, in het verlengde van eerdere standpunten³⁶, dat het vergroten van de importcapaciteit via pijpleidingen alsmede het mogelijk maken van LNG aanlanding in Nederland nodig is. Hiermee wordt daadwerkelijke concurrentie tussen binnenlandse productie en import, en dus diversificatie van het aanbod, mogelijk. Dit kan de marktstructuur drastisch ten goede wijzigen en Nederland in het centrum van de internationale gasstromen plaatsen.

GTS heeft onlangs besloten tot uitbreiding van de transportcapaciteit via pijpleidingen, en er zijn meerdere private initiatieven gestart voor de aanleg van LNG faciliteiten. Deze initiatieven kunnen

³⁵ Op flexibiliteit is al ingegaan in hoofdstuk 6; in hoofdstuk 4 is uitgelegd dat prijssignalen en risico management waarschijnlijk volgen uit verbeterde liquiditeit. Deze 2 onderwerpen worden daarom niet apart besproken in dit hoofdstuk.

³⁶ Zie onder andere de Informele zienswijze uitbreiding H-Gas transportsysteem, DTe, september 2006, waarin DTe constateert dat de huidige transportcapaciteit op het H-gas netwerk onvoldoende is om transport- en leveringszekerheid in de toekomst te kunnen waarborgen. Zie http://www.dte.nl/nederlands/actueel/DTe_Persberichten/14-06_NMa_beeoordeelt_investeringsvoorstel_GTS_voor_uitbreiding_landelijk_gasnet.asp

leiden tot een forse uitbreiding van de gasstromen in Nederland vanaf ongeveer 2010-2012. Behalve het nader uitwerken van het reguleringskader voor GTS, zoals aangekondigd door de Minister, en de reguliere taken van NMa/DTe, is geen verdere actie van de overheid nodig om deze investeringen te laten plaatsvinden.

Harmoniseren transport procedures

Naast fysieke uitbreiding zijn veel partijen van mening dat harmonisatie van de transport procedures van GTS met die van de TSOs in de ons omringende landen van belang is. Ook hier zijn geen tegenstemmen te beluisteren.

NMa/DTe is het met partijen eens dat het noodzakelijk is om de transport procedures die GTS momenteel hanteert te harmoniseren met die van de landelijk netbeheerders (hierna: TSOs) in de ons omringende landen. GTS neemt in het kader van het Gas Regional Initiative (hierna: GRI), deel aan een project om de transport procedures op interconnectie punt Oude Statenzijl (NL-D) te harmoniseren met de die van de andere TSOs. Hierbij is belangrijk dat de Minister en NMa/DTe, respectievelijk via het Pentalateral Forum en het GRI, uit blijven dragen dat harmonisatie nodig is. Voor het harmoniseren zelf ligt het initiatief bij GTS en haar collega-TSO's.

7.2 Versterken handel en portfolio optimalisatie

Naast het vergemakkelijken van transport naar Nederland en afleveren op TTF, moeten ook de mogelijkheden voor (korte termijn) handel en portfolio optimalisatie worden versterkt. Met gasstromen door Nederland kan alleen handel worden gedreven als (een significant deel van) het gas ook daadwerkelijk afgeleverd wordt op TTF. In dit verband verwijzen wij naar de situatie in het Verenigd Koninkrijk, waar circa de helft van het gas op het hogedruknet geleverd wordt op het virtuele overdrachts- en handelspunt NBP. Ter vergelijking: in Nederland wordt iets meer dan 10% van het hoogcalorische gas dat door Nederland stroomt afgeleverd op TTF. In Nederland zien wij een forse uitbreiding van dit percentage nog niet zonder verder maatregelen gebeuren.

Korte termijn importcapaciteit vermarkten

Veel shippers geven aan dat het beschikbaar hebben van importcapaciteit op de korte termijn een grote impuls kan geven aan de handel op TTF. Korte termijn capaciteit kan worden ingezet voor portfolio optimalisatie. Veel shippers wijzen hierbij op de noodzaak om de secundaire markt voor import capaciteit meer liquide te maken en voor GTS om capaciteit op de korte termijn beschikbaar te stellen. Een grote shipper verwacht dat *“een verbeterde werking van de secundaire markt voor transport capaciteit door middel van de introductie van day ahead capaciteitsvellingen”* een positief effect zal hebben op de ontwikkeling van TTF.

Op dit moment is de importcapaciteit van GTS voor langere duur uitverkocht³⁷. Deze capaciteit wordt niet altijd volledig ingezet, en tegelijkertijd komt ongebruikte capaciteit niet altijd tijdig als

³⁷ DTe, Gasmonitor 2005

vaste capaciteit voor de markt beschikbaar. Deze kan daardoor niet worden ingezet voor portfolio optimalisatie. Om de korte termijn handel op de TTF te stimuleren en om de netwerk efficiëntie te vergroten is het van belang dat transmissie capaciteit, zowel primaire als secundaire, op de korte termijn ('day-ahead' tot een jaar) beschikbaar is voor marktpartijen. Dit is mogelijk door het beschikbaar stellen door GTS van nog beschikbare primaire capaciteit of door de handel in capaciteit tussen shippers op de korte termijn.

Echter, beide opties lopen in de huidige gasmarkt op tegen obstakels; op de relevante import punten is capaciteit voor langere periodes geheel uitverkocht en de huidige reguliere transportvoorwaarden van GTS maken de handel in secundaire capaciteit op de zeer korte termijn onmogelijk³⁸. De NMa heeft de gezamenlijke netbeheerders gevraagd, een betere "use-it-or-lose-it" regeling voor te stellen die deze handel beter mogelijk zal maken. Daarnaast neemt GTS op dit moment deel aan een GRI project gebaseerd op een voorstel van de European Federation of Energy Traders (EFET) om capaciteit op een day-ahead basis te veilen op een aantal Europese inter-connectie punten, waaronder Oude Statenzijl³⁹. Eén van de zaken waarnaar zal worden gekeken, is het verbeteren van de secundaire markt op de zeer korte termijn. NMa/DTe ziet het als een positieve ontwikkeling dat GTS zich inzet voor een Europees project om op de korte termijn capaciteit beschikbaar te maken voor shippers, maar benadrukt dat met alleen dag-voortuit capaciteit nog niet het hele probleem is opgelost. Bijvoorbeeld, het leveren of inkopen van een weekproduct of maandproduct gas blijft op deze manier lastig, omdat dan voor iedere dag apart capaciteit zeker moet worden gesteld. Juist in de winter, wanneer de vraag van week tot week sterk kan verschillen afhankelijk van het weer, komen deze iets grotere "blokken" voor. Dit betekent dat er ook vraag zal zijn naar capaciteitsproducten van een week of een maand.

Om te zorgen dat er voldoende korte-termijn capaciteit beschikbaar is zonder te tornen aan bestaande contracten, is het waarschijnlijk nodig dat GTS extra capaciteit bijbouwt ten behoeve van korte-termijn allocatie. Daarbij geldt, dat GTS een redelijk rendement mag behalen over haar investeringen. De wijze waarop GTS korte-termijn capaciteit reserveert en financiert moet nog worden uitgewerkt door de betrokken partijen.

Transparantie

Veel shippers uiten behoefte aan meer en accurate informatie betreffende stromen in pijpleidingen en de kans op afschakeling. Eén shipper beschrijft hoe de beschikbaarheid van informatie betreffende stromen in het Britse net de ontwikkeling van de Britse marktplaats NBP heeft gestimuleerd. Geen enkele partij heeft bezwaren; één partij wijst daarbij wel op het belang

³⁸ Artikel 2.8.5 van de GTS transportvoorwaarden TSC 2007-1 voorziet in een termijn van maximaal 10 dagen nodig voor GTS om de overdracht van capaciteits rechten tussen shippers te ratificeren. Dit is te lang om secundaire handel in capaciteit op een korte termijn basis mogelijk te maken

³⁹ EFET voorstel voor 'Daily Cross Border Auctions in the NEW region', te vinden op:
<http://www.efet.org/default.asp?Menu=283>

van het naleven van de 'lesser than three rule', om bedrijfsvertrouwelijke informatie te beschermen.

NMa/DTe onderschrijft het belang van informatie over de mogelijkheden die het fysieke systeem biedt om te handelen. Het gaat dan met name om een betrouwbare inschatting van de kans dat niet getransporteerd kan worden. Om shippers beter in staat te stellen in te schatten wat hun kans op afschakeling is, is het van belang dat de juiste informatie op tijd vrijkomt betreffende de stromen in het netwerk en de historische frequentie van afschakeling. Uiteraard is het van belang om ervoor te zorgen dat bedrijfsgevoelige informatie wordt beschermd⁴⁰.

Ten tijde van de consultatie was de gevraagde transparantie nog niet aanwezig; hier is echter onlangs verandering in gekomen. GTS is in juni dit jaar begonnen met het publiceren van gegevens per import- en exportpunt over onder andere de daadwerkelijke afschakelingen op het netwerk op de niet-vertrouwelijke punten. GTS zet hiermee een stap vooruit in haar marktfaciliterende rol. In de komende maanden moet duidelijk worden of de kwaliteit, de tijdigheid en de gebruikersvriendelijkheid van de gegevens goed genoeg zijn om te kunnen concluderen dat de gewenste transparantie over het gebruik van import- en exportpunten bereikt is en in overeenstemming met richtlijnen in de Europese Verordening 1775/2005 en de toekomstige resultaten uit de transparantie-werkstroom van het Gas Regional Initiative.

Verminderen van het kredietrisico van onbalans

Als laatste middel om handel op TTF te vergemakkelijken, wordt het verminderen van het kredietrisico genoemd. Eén partij ziet het verminderen van het kredietrisico dat samenhangt met het afleveren op TTF als zeer belangrijke maatregel. De meeste marktpartijen hebben hier geen of een licht positieve mening over, en geven de maatregel weinig prioriteit. GTS is geen voorstander van deze maatregel, aangezien het zou betekenen dat zij (een deel van) het financiële risico zou moeten overnemen terwijl zij niet als enige verantwoordelijk is voor de onderliggende oorzaak. Wij lichten dit vraagstuk hieronder toe.

De partijen die voorstander zijn van het verminderen van het kredietrisico, beargumenteren dat allereerst de termijn waarbinnen de GTS de onbalans rekening opstelt drastisch omlaag moet. Eén shipper stelt: *"het kan niet al te lastig kan zijn om een (voorlopige) onbalans rekening binnen een maximum van zes weken op te stellen"*.

Hoewel deze maatregel een kleine stap is in het verbeteren van de liquiditeit op TTF, zijn wij van mening dat het kredietrisico bij de verkopende partij moet worden weggenomen, aangezien deze niet de veroorzaker is van het risico noch invloed kan uitoefenen op de afwikkeling. Met name voor de ontwikkeling van Endex is dit van belang, omdat de beurs⁴¹ de centrale tegenpartij is in

⁴⁰ Dit gebeurt door te voorkomen dat bedrijfsgevoelige informatie herleidbaar is tot individuele ondernemingen.

⁴¹ Om precies te zijn: het door de beurs ingehuurde Clearing House

alle TTF transacties die via haar plaatsvinden. Ook wordt zo een toetredingsdrempel voor nieuwkomers beslecht.

Er dient een maximum termijn (van enkele maanden) te worden gesteld, waarna het risico van onbalans overgaat naar GTS. GTS heeft niet de volledige controle over de afwikkeling van onbalansrekeningen⁴², maar wel dé centrale rol en is daarmee de meest geëigende partij om dit risico te dragen. De afwikkeling van onbalans duurt nu, met uitschieters tot 3 jaar na levering, te lang. Ter vergelijking, in het Verenigd Koninkrijk duurt de afwikkeling van onbalans maximaal 2,5 maand en is deze vastgelegd in de Engelse "Grid Code".

Ook is van belang, dat groothandelaren al aan GTS hebben moeten aantonen over voldoende financiële middelen te beschikken om een shipper status te kunnen verkrijgen. Wij zien niet in waarom het genoemde risico niet onder deze bestaande waarborgen zou kunnen vallen. Hiervoor is wel nodig, dat de bestaande waarborgregeling zoals nu vastgelegd in de Transport Services Conditions (hierna: TSC) transparanter en/of gewijzigd wordt. De huidige regeling biedt te weinig houvast voor shippers hoeveel garantie zij moeten geven; ook is niet inzichtelijk welke risico's wel en welke niet door de bestaande regeling worden afgedekt. De NMa stelt de technische voorwaarden (de "gascodes") vast en zal in de behandeling van wijzigingsvoorstellen het kredietrisico van onbalans adresseren.

Verbeteren verbindingen met NBP en Zeebrugge

Als laatste onder het kopje portfolio optimalisatie en handel noemen wij de verbindingen met het VK en België. Om daadwerkelijk internationale handel te kunnen drijven, moet TTF in goede verbinding staan met marktplaatsen in buurlanden. Om goede koppelingen van TTF met NBP en Zeebrugge te maken, is het van het grootste belang dat zowel BBL als Zelzate bidirectionele verbindingen worden. NMa/DTe zal onder andere in het beoordelen van de kwaliteits- en capaciteitsplannen van GTS hier dan ook uitdrukkelijk rekening mee houden.

7.3 Balancerings

Een groothandelaar met een fysieke positie moet zorgen dat de hoeveelheden ingevoerd en afgenomen gas met elkaar in balans zijn. Hiervoor kunnen zij zowel fysieke bronnen zoals gasopslag gebruiken, als eventuele onbalansen verhandelen op TTF. De meeste groothandelaren geven in de consultatie aan, dat zij hun fysieke positie via TTF willen kunnen balanceren, maar hiervoor stuurinformatie missen. Ook geven zij aan dat balanceren via TTF kan leiden tot een aanzienlijke stijging van de liquiditeit. GTS handhaaft daarbij de systeembalans, om zo de netintegriteit te waarborgen. Hiervoor heeft GTS contracten "aan de bron" afgesloten met beheerders van flexibiliteitsmiddelen.

Balancerings op TTF door groothandelaren

⁴² Ook data van de regionale netbeheerders zijn nodig

Shippers hebben in principe drie methodes om hun portfolio in balans te brengen. Ten eerste kunnen zij via korte termijn producten onbalansen met elkaar verhandelen. Ten tweede kunnen zij korte-termijn flexibiliteitsproducten (opslag, Combiflex) inzetten. Ten derde is er de mogelijkheid, voor grote afnemers en elektriciteitscentrales, om het niveau van de vraag aan te passen.

Voor al deze methodes is een eerste voorwaarde, dat de shipper inzicht heeft in zijn momentane balanspositie. De hiervoor benodigde informatie wordt "stuurinformatie" genoemd. Veel partijen geven aan dat zij voldoende stuurinformatie cruciaal achten voor het bepalen van hun balanceringspositie en om zo de mogelijke onbalansrisico's die zij lopen in te kunnen schatten. Een belangenvereniging stelt: *"goede stuurinformatie neemt een barrière van shippers voor toetreding tot korte termijn gashandel weg en zal leiden tot substantieel meer liquiditeit van de day-ahead en intra-day gasmarkt."* Voor sommige partijen is dit zelfs de meest belangrijke maatregel voor de ontwikkeling van TTF. Hoewel er geen partijen tegen deze maatregel zijn, geeft GTS aan dat als zij minder tolerantie ter beschikking zou stellen, de waarde van de informatie zou toenemen, waardoor het investeringsprobleem eerder zou worden opgelost. Ook geeft GTS aan dat stuurinformatie deels van de regionale netbeheerders (hierna: RNB's) zal moeten komen. Er is samenwerking nodig van GTS met de shippers, regionale netbeheerders, en meetbedrijven, om de informatiebehoefte te begrijpen en te voorzien.

NMa/DTe is van mening dat balanceren op TTF door groothandelaren een belangrijke stap is in het aantrekken van fysieke handel. Hiervoor is zowel stuurinformatie betreffende de individuele balanceringspositie van een shipper noodzakelijk, als wel algemene informatie over de systeembalans als geheel. Voor een volledig inzicht in de balanceringspositie van een shipper is zowel informatie van GTS als van de RNBs noodzakelijk. In dit kader wijzen wij erop, dat de Europese Verordening 1775/2005 de verplichting bevat voor TSOs om deze informatie te verschaffen. Er loopt in dit kader een initiatief in de sector in de zogenaamde "Progas" groep, maar de realisatie daarvan loopt vertraging op. Gezien het grote belang van deze informatie, is het feit dat dit tot op heden niet van de grond komt niet acceptabel.

Daarnaast merken wij op dat de belangrijkste fysieke bron van flexibiliteit in Nederland het portfolio van GasTerra is. Deze bron is vooralsnog onontbeerlijk. Immers, op een onverwacht warme of koude dag zullen de onbalansen van shippers allemaal dezelfde kant op wijzen en kan dat dus niet meer worden opgelost door onderling verhandelen. Ook de opslagfaciliteiten van derden zijn hiervoor vooralsnog ontoereikend. Als gevolg van art 10a van de Gaswet biedt GTS flexproducten aan, die zij inkoopt in de markt. Hoe meer gas – ook laagcalorisch – er via TTF geleverd wordt, hoe groter de vraag naar deze flexproducten van GTS. Het is dus belangrijk zorg te dragen dat er in de transitie naar een marktgebaseerd systeem, voldoende van deze diensten beschikbaar is en dat het aanbod aansluit op de vraag. De NMa ziet hierop toe.

Ook kunnen groothandelaren helpen de systeembalans van GTS te beheersen, mits zij informatie hebben over de systeembalans (de "linepack monitor"). Als een groothandelaar zelf in onbalans

kan gaan om zo de systeembalans te verbeteren, is dit voor het geheel beter. Om dit mogelijk te maken is nodig dat de genoemde "linepack monitor" er zo snel mogelijk komt, en dat groothandelaren een financiële prikkel hebben om bij te dragen aan de systeembalans. Beide zijn nu niet het geval; ook op dit punt constateert NMa/DTe grote vertraging in de voorbereiding van voorstellen door de gezamenlijke netbeheerders.

Het onbalansmechanisme

In de besprekingen met de sector is het onbalanssysteem zoals dat op de elektriciteitsmarkt is ingevoerd vaak als voorbeeld genoemd. Een korte vergelijking is hier op zijn plaats⁴³.

TenneT contracteert regelvermogen bij enkele grote producenten; deze capaciteitskosten zijn verwerkt in het systeemtarief. De kosten van de commodity – de actuele onbalans van de individuele marktpartijen - worden apart via een biedladdersysteem verrekend op een markt met TenneT als centrale tegenpartij. De commodity verrekening is voor TenneT kostenneutraal; maar typisch geldt hoe hoger de systeem onbalans hoe hoger de kosten voor marktpartijen. Bij GTS daarentegen, worden de kosten die zij maakt voor de capaciteit via heffingen op de commodity terugverdiend. Waar TenneT zekerheid heeft dat de capaciteitskosten worden terugverdiend, is dat bij GTS alleen het geval als er genoeg shippers in onbalans zijn en/of de heffingen hoog genoeg zijn. In het geval van TenneT zijn prijzen op een "gewone" marktplaats op de leveringsdag zelf vergelijkbaar⁴⁴ met de onbalansprijzen; in geval van GTS zijn de onbalans commodity heffingen "vervuild" met een capaciteitscomponent en dus niet vergelijkbaar met een "pure" commodity prijs. Vergelijkbaarheid versterkt de liquiditeit van de handel op de leveringsdag zelf. Als laatste kunnen bij TenneT, vanwege de publicatie van het zogenaamde "deltasignaal", marktpartijen besluiten zelf in onbalans te gaan om zo de systeembalans te herstellen. In de onbalanssystematiek van TenneT kan dit voordelig zijn voor marktpartijen; bij GTS is dit niet zo. Bij TenneT dragen op deze manier vele marktpartijen bij aan het beheersen van de kosten voor onbalans; GTS staat er in dezen alleen voor.

Een aantal partijen is voorstander van een systeem waarin GTS onbalans verrekent op basis van een marktgebaseerd systeem. Eén partij stelt: *"wij steunen fysiek balanceren van GTS op de TTF"*. Dezelfde partij waarschuwt echter dat dit niet uit mag monden in commerciële activiteiten van GTS op TTF. Om dezelfde reden is één partij tegen deze maatregel. GTS zelf geeft aan, deze maatregel pas te kunnen invoeren als er voldoende stuurinformatie aanwezig is. GTS is zelf bezig met een "pilot" waarin een deel van de systeembalans via TTF wordt geleverd. Ook legt GTS een verband met de bestaande tolerantiegrenzen: hoe minder "gratis" tolerantie aan de markt ter beschikking wordt gesteld, hoe groter de mogelijke markt voor onbalans.

43 Voor een volledige uitleg zie het document "programmaverantwoordelijkheid" van TenneT:

http://www.tennet.nl/images/toelichting_pv_algemeen_tcm41-11965.pdf

⁴⁴ In de zin van: de producten zijn vergelijkbaar. Dat wil niet zeggen dat de prijzen aan elkaar gelijk zijn.

NMa/DTe acht de huidige koppeling van commodity en capaciteit in één heffing suboptimaal en inefficiënt, evenals het ontbreken van mogelijkheden en prikkels voor groothandelaren om de systeembalans te herstellen. Ook hier constateert NMa/DTe dat de gezamenlijke netbeheerders onvoldoende voortvarend optreden. Ook de evaluatie van het balanceringsregime door GTS is in dit opzicht ontoereikend.

Geïntegreerde aanpak van stuurinformatie, linepack monitor en balanceringsregime

Op alle drie bovengenoemde fronten, die nauw met elkaar samenhangen, is de afgelopen jaren onvoldoende resultaat geboekt. Het Code-proces van de NMa, waarbij het initiatief bij de gezamenlijke netbeheerders ligt, blijkt onvoldoende snel tot actie te kunnen bewegen. Om zichtbaar resultaat te kunnen boeken per gasjaar 2009, moet begin 2008 een voorstel voor wijziging van de technische voorwaarden voorliggen. Mochten de gezamenlijke netbeheerders ook dit najaar niet met een voorstel komen, dan zal de NMa nadrukkelijk overwegen zelf een wijzigingsvoorstel te ontwerpen waarin zowel stuurinformatie, als de linepack monitor, als het balanceringsregime worden benoemd. Om deze goed te kunnen verankeren is nadere wet- en/of regelgeving wenselijk.

Dagbalancing

Een laatste stap in het verbeteren van het balanceringsregime zou het overstappen van een hybride systeem van uur- en dagbalancing naar een systeem van alleen dagbalancing kunnen zijn. Sommige partijen noemen dit als belangrijke stap om het handelen op TTF te vergemakkelijken.

Ten eerste is dit systeem eenvoudiger, en dus beter beheersbaar voor groothandelaren. Hierdoor wordt Nederland aantrekkelijk als doorvoerland en handelsland. Ten tweede kan er meer handel plaatsvinden, omdat de handel meer geconcentreerd is in een enkel product per dag in plaats van gefragmenteerd over 24 verschillende uren per dag. In dit kader zijn ook internationale afspraken van belang; als buurlanden gecoördineerd overstappen op dagbalancing, wordt Nederland met haar hybride systeem wellicht onaantrekkelijk.

Echter, het is op dit moment niet duidelijk tegen welke kosten en risico's een systeem van dagbalancing in Nederland kan worden ingevoerd na de door GTS geplande uitbreiding van het transportsysteem en na de integrale aanpak van transparantie en het onbalanssysteem. Mocht blijken dat een marktgebaseerd systeem van uurbalancing leidt tot een goede onbalansmarkt en een aantrekkelijke Nederlandse markt die goed geïntegreerd is met buurlanden, dan zijn investeringen in transportcapaciteit om dagbalancing te kunnen invoeren wellicht niet opportuun.

Samenvatting

Markt	Functie TTF	Situatie vandaag	Voorgestelde acties
Binnenlands laagcalorisch	Levering gas en flexibiliteit	Minder dan 1% van het gas en flex via TTF, vanwege GOS contracten en gebrek aan kwaliteitsconversie en beschikbare seizoensopslag	<ul style="list-style-type: none"> • Afschaffen vooraf boeken kwaliteitsconversie door contract GTS-GasTerra • Investeren in kwaliteitsconversie • Investeringsklimaat opslag verbeteren • Structureel pakket van overdracht op TTF, nieuwe manier van zakendoen en geschilbeslechting • Eventueel nadere eisen aan GasTerra
Gasrotonde	In- en verkoop	Minder dan 10% van het gas via TTF, vanwege gebrek aan beschikbare transportcapaciteit en gebrek aan afleveren op TTF van binnenlandse productie	<ul style="list-style-type: none"> • Investeren in transportcapaciteit en LNG • Harmoniseren van transport procedures
	Portfolio optimalisatie en handel	Minder handel en optimalisatie dan mogelijk vanwege onderbenutting van bestaande importcapaciteit, kredietrisico's	<ul style="list-style-type: none"> • Zorgen dat korte-termijn transport capaciteit beschikbaar komt voor de markt • Transparantie over benutting van de infrastructuur verder verbeteren • Verbeteren verbindingen met NBP en Zeebrugge • Kredietrisico's verminderen
	Flexibiliteit	Onvoldoende flexibiliteit vanwege lage aandeel TPA beschikbaar	<ul style="list-style-type: none"> • Investeringsklimaat opslag verbeteren
	Balanceringsregime	Onvoldoende balanceringsregime via TTF door gebrek aan transparantie en de opzet van het balanceringsregime	<ul style="list-style-type: none"> • Geïntegreerde aanpak stuurinformatie, linepack monitor en balanceringsregime
	Prijssignaal en risico-management	Te onbetrouwbaar voor leveringszekerheid	Geen

8 Actieplan

8.1 Volgorde

De in de vorige hoofdstukken genoemde oplossingen verschillen van elkaar in benodigde tijd, benodigde investering, en verwacht effect. Sommige van deze oplossingen worden al door marktpartijen of de overheid uitgevoerd; andere staan nog in de kinderschoenen en hebben extra actie nodig.

Ten eerste is er een aantal acties dat snel en zonder grote investeringen uit te voeren is, waarmee een grote verbetering kan worden gerealiseerd. Realisatie hiervan zou per 1 januari 2009 effect in de markt moeten sorteren. De belangrijkste van dezen is de overgang naar de nieuwe manier van zakendoen voor laagcalorisch gas: het "overdracht op TTF" model, gecombineerd met standaard contractvormen of raamcontracten die door de sector worden voorgesteld, en geschilbeslechting. Het effect hiervan kan vanaf 2009 te zien zijn aangezien veel partijen al gas hebben ingekocht voor 2008 en de uitwerking van de contractvormen tijd vergt. Ook het boeken van kwaliteitsconversie zou uiterlijk per 1 januari 2009 moeten zijn afgeschaft.

Andere snel te nemen maatregelen zijn het verbeteren van het balanceringsregime en de transparantie (stuurinformatie en linepack monitor), en het verminderen van kredietrisico's van onbalans. Deze acties zullen de marktwerking op de laagcalorische en hoogcalorische markt een sterke impuls geven waar afnemers van kunnen profiteren, en de handelsmogelijkheden voor hoogcalorisch gas en de mogelijkheden voor portfolio optimalisatie sterk verbeteren. Dit komt de werking van de gasrotonde ten goede.

Ten tweede zijn er acties die, omdat ze meer afstemming vergen, op een termijn van 2-3 jaar kunnen worden geïmplementeerd zonder fysieke investeringen. Deze maatregelen zullen de mogelijkheden om internationaal gasstromen te optimaliseren sterk verbeteren, alsmede de marktwerking op de markt voor laagcalorisch gas. Voor de gasrotonde ambitie betreft het hier het harmoniseren van transportprocedures, verdere verbeteringen in de transparantie en het beschikbaar maken van korte termijn transport capaciteit.

Als laatste zijn er acties die aanzienlijke investeringen en implementatietijd vergen. Hierbij denken wij aan de uitbreiding van importcapaciteit, LNG aanlanding, en investeringen in fysieke kwaliteitsconversie. Hierbij merken wij op dat deze allen in voorbereiding zijn, en dat geen aanvullende maatregelen nodig lijken. De investeringen komen echter pas vanaf 2010 voor de markt beschikbaar. Wat betreft het stimuleren van investeringen in (seizoens-)opslag, is het van belang dat benodigde wijzigingen in de regels snel uitgevoerd worden, waarna investeringen kunnen worden voorbereid en gedaan. Wat betreft het bidirectioneel maken van de verbindingen met NBP en Zeebrugge zijn nog geen plannen bekend; NMa/DTe zal hier wat betreft de

verbinding met Zeebrugge in overleg treden met GTS in het kader van de reguliere kwaliteits- en capaciteitsplanning.

8.2 Rol van de overheid

Een gedetailleerd actieplan van alle maatregelen, inclusief de mogelijke rol van de overheid, is bijgevoegd in een annex.

Een aantal zaken kan NMa/DTe uit hoofde van haar eigen bevoegdheid oppakken met de gezamenlijke netbeheerders. Zo kan het kredietrisico van onbalans in de Gascodes worden geregeld in samenwerking met de gezamenlijke netbeheerders, evenals het afschaffen van het boekingsstelsel voor kwaliteitsconversie en het verbeteren van (de transparantie over) het balanceringsregime. Ook zet NMa/DTe zich via het Gas Regional Initiative doorlopend in voor het bevorderen van de verdere transparantie, het veilen van korte termijn importcapaciteit, en het harmoniseren van transport procedures. In 2008 zal NMa/DTe voor de binnenlandse markt prioriteit geven aan kwaliteitsconversie en het balanceringsregime in brede zin, en het proces om te komen tot een industriestandaard voor laagcalorisch gas (laten) faciliteren.

Voor een aantal andere zaken is echter actie van de Minister van Economische Zaken gewenst. Deze maatregelen zijn bepalend voor het succes van de laagcalorische markt, en voor de keuzevrijheid en concurrentie ten behoeve van afnemers. In de allereerste plaats, om het structurele pakket maatregelen ter verbetering van de laagcalorische markt in te kunnen voeren, is actie van het Ministerie van Economische Zaken gewenst. Het kan hier zowel om wijzigingen van de Gaswet als om lagere regelgeving gaan.

Verder is de voortdurende steun van de Minister voor de internationalisering van de markt via het Pentilateral Forum gewenst, alsmede het zorgdragen voor een stabiel investeringsklimaat. Voor seizoensopslag betekent dit onder andere, dat via de Mijnbouwwet potentiële opslaglocaties aan opslag investeerders kunnen worden toegekend.

Bijlage

Actieplan implementatie maatregelen verbetering liquiditeit TTF en groothandelsmarkt voor gas

I/gasr	Maatregel	Invoeren per	Verwacht effect	Effectief vanaf	Uitvoerende Partij	Actie Minister	Actie NMa/DTe
Snelle invoering							
L	Afschaffen boeken kwaliteitsconversie	2008	Betere koppeling laagcalorische markt met hoogcalorische	1/1/09	GTS + GasTerra	Wet- en/of regelgeving	<ul style="list-style-type: none"> - Evt. Codewijziging doorvoeren - Onderzoeken positie GasTerra
Gasr. + L	Verbeteren investeringsmogelijkheden (seizoens-)flexibiliteit	2008	Breder aanbod flexibiliteitsdiensten van meer aanbieders	20013-2015	Gasopslag investeerders	Wet- en/of regelgeving	Verduidelijken geldende reguleringskader opslag
L	Overdracht op TTF	2008	Meer gas en flex via TTF	1/1/09	nvt	Eventueel wet- en/of regelgeving	Eventueel Codes
L	Standaard (raam-)contracten laagcalorisch	2008	Betere verhandelbaarheid laagcalorisch gas en flexibiliteit	1/1/09	Industrie-forum + NMa/DTe	Wet- en/of regelgeving	<ul style="list-style-type: none"> - Faciliteren forum - Vaststellen door forum voorgestelde standaard
L	Geschilbeslechting	2008	Betere balans in marktverhoudingen	1/1/09	NMa/DTe	Wet- en/of regelgeving	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoeken positie GasTerra
L	Eventuele nadere eisen aan GasTerra	2008	Meer gas en flexibiliteit via TTF	1/1/10	NMa/DTe	Wet- en/of regelgeving	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoeken positie GasTerra - Operationaliseren regeling
Gasr.	Verbeteren	2008	Beheersbaar maken	1/1/09	GTS en	Eventueel wet- en/of	Als uitblijven tijdig

	balanceringsregime, stuurinformatie en linepack monitor		onbalanskosten voor shippers		RNBs	regelgeving	resultaat, Codewijzigingsvoorstel ontwerpen
Gasr.	Verder verbeteren transparantie benutting infrastructuur als nodig	2008	Verbetering mogelijkheden portfolio optimalisatie	1/7/08	GTS		Monitoren of transparantie voldoende verbeterd is
Gasr.	Verminderen kredietrisico van onbalans	2008	Verbetering handelsklimaat op TTF	1/7/08	GTS		Aanpassen gascodes
Meer afstemming nodig							
Gasr.	Harmoniseren transport procedures in NW-Europese markt	2009	Verbetering handelsklimaat op TTF	2009	GTS	Ondersteunen in Pentelateraal forum	GRI-proces monitoren en aansturen
Gasr.	Ruimte maken voor vermarkten van kort termijn transport capaciteit (import en export) via verbeteren UIOLI en GRI initiatief	2008	Betere benutting capaciteit; meer mogelijkheden portfolio optimalisatie	2009-2010	GTS	Ondersteunen in Pentelateraal forum	<ul style="list-style-type: none"> - GRI-process inzake 'day-ahead-capacity-auctions' pilot monitoren en aansturen - UIOLI regeling in Codes verankeren
Langere termijn							
L	Investeren in kwaliteitsconversie	Doorlopend	Verbeteren koppeling laagcalorische en hoogcalorische markt	2010-2012	GTS	Wet- en/of regelgeving	
Gasr.	Investeren in LNG en pijpleidingen	Doorlopend	Meer aanbod hoogcalorisch gas	2010-2012	GTS + private partijen	Wet- en/of regelgeving	

Gasr.	Bidirectioneel maken van BBL en Zelzate	Doorlopend	Beter verbinding met NBP en Zeebrugge	2010-2012	GTS + private partijen		Opnemen in KCD proces met GTS
-------	---	------------	---------------------------------------	-----------	------------------------	--	-------------------------------